

Fahrettin KAYIPMAZ
Naciye KAYIPMAZ
Mustafa GENÇ

Tarihten Günümüze
BERGAMA
HALILARI

BERGAMA BELLETEN - 10

2001

Tarihten
Günümüze
**Bergama
Halıları**

Özel Sayısı

BERGAMA KÜLTÜR ve SANAT VAKFI

ISSN 1303 - 1708

Bergama
Belleten

BERKSAV
Bergama Kùltür ve Sanat Vakfının
BİR KùLTÜR HİZMETİDİR.
Yılda bir kez yayınlanır

Sahibi

BERKSAV - Bergama Kùltür ve
Sanat Vakfı Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Cahit ÜZKEN

Genel Yayın
Yönetmeni

Dr. A. Gürbüz BAGANA

Sorumlu Yazı
İşleri Müdürü

Oğün KAYACAN

Yayın Kurulu

Fahrettin KAYIPMAZ
Naciye KAYIPMAZ
Mustafa GENÇ

Sanat
Yönetmeni

Fahrettin KAYIPMAZ

Yönetim ve
Yazışma
Adresi

BERKSAV
Hükümet Cd. Avdan Ap. No: 15/1
35700 / Bergama - İzmir
Tel: 0232 631 35 91

E-Posta-Web

bergamaturkey@yahoo.com
www.bergamaturkey.com

Grafik-Tasarım
Film - Baskı

üç m
repro
graphic design

Primehmet Mh. 1736 Sk. No: 5
Tel: 0246. 218 20 52
Fax: 0246. 218 85 52
ISPARTA

Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

Tarihten Günümüze
BERGAMA HALILARI

Fahrettin KAYIPMAZ

"Pekala bilirsiniz ki, benim bütün hayatımda bu ana kadar güttüğüm gaye hiçbir vakit kişisel olmamıştır. Her ne düşünmüş, her neye girişmiş isem daima memleketin, milletin ve ordunun adına ve menfaatine olmuştur. Hiçbir zaman şahsımın üstünlüğünü ve sıvrilmemi göz önüne almamışımdır." diyen güzel gönüllü büyük insana... Atatürk'ün özel mektupları. Sadi Borok. s.40

Bergama Halıları - Naciye KAYIPMAZ

Bergama Tarihçesi - Mustafa GENÇ

İÇİNDEKİLER

7

BERKSAV'DAN

9

SUNU - FAHRETTİN KAYIPMAZ

11

TARİHTEN GÜNÜMÜZE BERGAMA - MUSTAFA GENÇ

35

BERGAMA HALILARI - FAHRETTİN KAYIPMAZ - NACİYE KAYIPMAZ

151

SON SÖZ - FAHRETTİN KAYIPMAZ

154

BİBLİYOGRAFYA

BERGAMA HALILARI - FAHRETTİN KAYIPMAZ - NACİYE KAYIPMAZ

I

Holbein Grubu
Küçük Madalyonlu
Bergama Halıları

IX

Çanakkale
Kazdağları Grubu
Bergama Halıları

II

Holbein Grubu
Sekizgen Madalyonlu
Bergama Halıları

X

Yuntdağı
Türkmen Grubu
Bergama Halıları

III

Lotto Grubu
Rumi Raporlu
Bergama Halıları

XI

Yağcıbedir
Türkmen Grubu
Bergama Halıları

IV

Bellini Grubu
Bergama Halıları

XII

Yüncü ve Karakeçili
Türkmen Grubu
Bergama Halıları

V

Memling Grubu
Türkmen Aynalı
Bergama Halıları

XIII

Kozak Grubu
Bergama Halıları

VI

Transilvanya Grubu
Bergama Halıları

XIV

Mihraplı
Seccade
Bergama Halıları

VII

Büyük Madalyonlu
Bergama Halıları

XV

Geometrik Şemalı
Bergama Halıları

VIII

Köşeli, Kare
Madalyonlu
Bergama Halıları

XVI

Zemini Uzun
Bantlarla Belirlenmiş
Bergama Halıları

Bergama Çağlan Köyü
Haziran 2001

BERKSAV'DAN

Sevgili Okurlarımız;

Geleneksel olarak, her yıl yayınladığımız Bergama Kültür ve Sanat Vakfı'mızın yayın organı Bergama Belleten 10, "Tarihten Günümüze Bergama Halıları" kitabını yayınlamanın gururu içerisindeyiz.

Bu kitabın geleneksel kültürümüze, Bergama'mızın kültürünü tanıtması açısından ışık tutacağına, Bergama Halılarının, günümüze ve turizme de katkı yapacağına inanıyorum. Bergama kültürünün izleri taşıyan yakın çevremizdeki bazı köyler Dikili ve Kınık'a bağlı olduğu halde kitabımızda onlara da yer verilmiş ve bizden koparmaya gönlümüz razı olmadığından yönetsel sınırları göz ardı edip kültürel sınırlara bağlı kalmış bulunmaktayız.

Bu kitabın tarihten günümüze önemli bir kültürel ürün olan Bergama Halılarını tanıtacağını ayrıca yöre halkına da ekonomik y nden katkı sağlayacağını umuyorum.

Bergama Belleten 10'un hazırlanmasını sağlayan, Bergama Halıları konusunu gündeme getiren Berksav Yazı Kurulu Başkanı Sn. Gürbüz Bađana, Mustafa Durmaz, Mete Moral, Necati Karaçoban ve Ersin Sabancı'ya,

Kitabın hazırlanışı sırasında yöremizde katkısı olan değerli k yl lerimize, halı dokuyan genç kızlarımıza, analarımıza, köy muhtarlarımıza, kamu kurum ve kuruluşlarının cefakar yönetici ve çalışanlarına,

Kitabın basımında vakfımıza yardımcı olan yayıncımız    M Repro'ya,

Bu kitabı hazırlayan araştırmacı yazarlarımız;

Sn. Fahrettin Kayıpmaz,

Sn. Naciye Kayıpmaz,

Sn. Mustafa Genc'e çalışmalarından dolayı teşekkür ediyorum.

Saygılarımla.

M. Cahit  zken

Yönetim Kurulu B k.

BERGAMA KÜLTÜR ve SANAT VAKFI

Bergama Çağlan Köyü
Haziran 2001

SUNU

*Yunus Emre tapmanda yüz koymuş, Karacaoğlan saz
çalanda diz koymuş, Köroğlu dört nala gezmiş iz koymuş,
Arişında erenlerin yönü var...*

Diye "Yetik Ozan"dan dile gelmiş halılar...

Bergama'da,

Yüzyıllardan bu yana ; Bütün Yunusların "secdelerine",
Karacaoğlan'ların "dize'lerine, Köroğlu'ların "iz"lerine,"im"lerine Ve... hep
aramızdaki Er'lerin "yön"lerine tanık halılar...

Bergama'ya, 1301 yılında giren Aclan Bey'den bu yana "biz"den
derin ilmeler ve renkli izler bırakan Bergamalılar ve halıları üstüne çok
şey yazılabilir, söylenebilir.. *

Bizler ; belki de birbirinden habersiz, bütün yazılanları, çizilenleri ve
ilme -ilme dokunanlarıyla Bergama'yı ve Bergama' lıyı "bir araya" getirmeye
çalıştık... Belki de bir Bergama' lıyı ve halısını başından sonuna , ilme- ilme
dokumaya, anlamaya ve anlatmaya çabaladık...

Bu yüzden; Hiç şüphesiz eksiklikler bulunabilecektir bu halıda..

Ancak, el halılarını sıfır hatayla üretmenin de mümkün olmadığını bu
alandaki hoşgörü sahiplerinin bildiğini biliyoruz..

BERKSAV vakfı ve aydın yöneticileri, Aclan Bey'den bu yana
Bergama'da yüzyıllardır dokunan Türk Kültür ve Sanat mirasının
vazgeçilmez ve eşsiz güzellikteki halısına, en güzel ve renkli
düğümlerinden bir düğüm attılar..

Halıcılıkla uğraşan kuruluşların bile; bünyelerinde mevcut Ürün
Araştırma ve Geliştirme biriminin araştırma faaliyetlerini anlamsız bulup
küçülttüğü bir dönemde, Türkmen kültür ve sanat mirasının en değerli
parçaları Halı kültürümüze böylesine anlamlı ve kalıcı bir eser bıraktılar..

Asil çabalarından ve ötürü BERKSAV'a, Bergama'da Necati
Karaçoban, Çağlan Köyünde Arif Ağabey' den başlayarak bize evlerini,
çeyizlerini ve gönüllerini açan Yağcıbedir'li, Kozaklı, Yuntdağı'lı bütün
Bergamalılara, Ankara Vakıflar Halı ve Kilim Müzesi, Isparta Müzesi,
Denizli Müzesi, Aydın Müzesi, İzmir Müzesi, Manisa Müzesi ve Bergama
Müzesindeki bütün Müzeci dostlarımıza,

Engin hoşgörülerıyla kitabın her satırında bütün nazımıza katlanan
Üç M Repro' ya

Araştırma ekibimiz adına;

Yürekten, gönül dolusu teşekkürler...

(İtiraf etmemiz gereken bir önemli eksikliğimizin bizden kaynaklanmadığını
belirtmek isteriz. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Vakıflar
Genel Müdürlüğü sorumluluğundaki Müzelerde, İlmi araştırma yapabilmemiz için gereken
her türlü kolaylığı, yardımı ve desteği görmemize rağmen, Bergamada Kaymakamlıktan ve
İlçe Müftülüğünden, camilerdeki kıymetli Bergama Halılarını görüp tu kitapta yayınlanması
için çalışabilmemiz hususunda bir yardım alamadık. Bu yüzden Bergama camilerinde var
olduğuna inandığımız kıymetli Bergama halılarından hiçbirisi bu kitapta maalesef yer almadı.)

FAHRETTİN

KAYIPMAZ

Bergama Akropol

Bergama Asklepion

Bergama Akropol

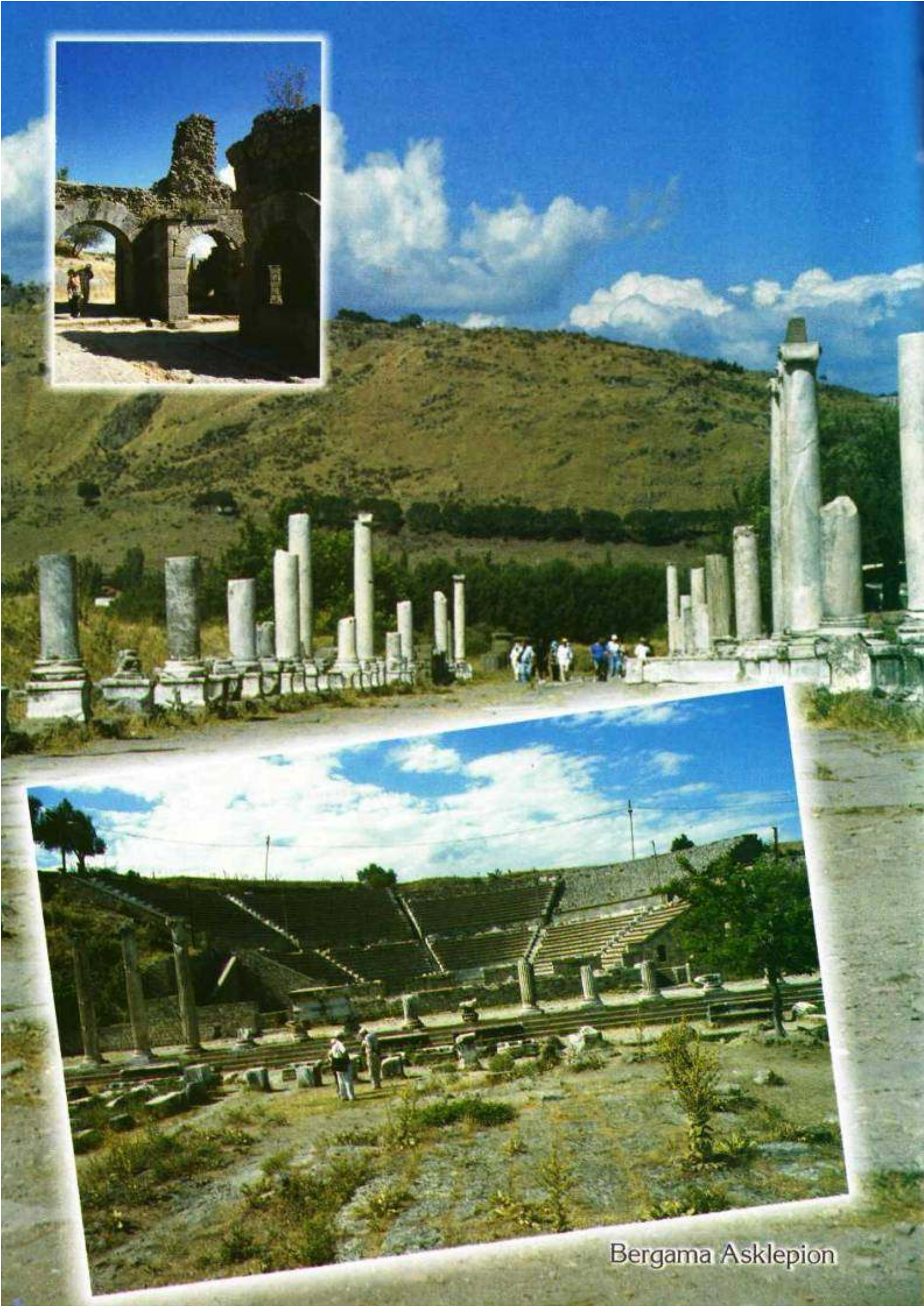

I. BÖLÜM

Tarihten Günümüze

BERGAMA

Mustafa GENÇ

Bergama Asklepion

BERGAMA

"Küçük Asya'nın en ünlü ve muhteşem şehri Bergama'dır."

Cainus Plinius Secundus

Bergama, Ege bölgesinin kuzey batısında İzmir iline bağlı bir ilçedir. İl merkezine uzaklığı 107 km. ve deniz kıyısına uzaklığı 30 km.dir. 1688 Km.lik ilçe sınırları içerisinde 114 köy, 6 bucak ve merkez dahil 6 belediye bulunmaktadır. Bu köylerin 65'i orman köyü olup, ilçe merkezinde 18 mahalle vardır. 2000 yılı verilerine göre; İlçenin toplam nüfusu 105.845'dir.

37.07 kuzey-27.12 güney enlemlerinde yer alan Bergama, kuzeyinde Madra Dağı, güneyinde Yunt dağı ile çevrili Bakırçay havzasında kurulmuştur. Bakırçay ovasının uzunluğu 45 km. genişliği ise, 15-20 km. arasında değişir. İlçe merkezinin rakımı 65m. olup, ilçenin en yüksek noktası 1344 m. olan Maya tepesidir... (1) İlçenin doğusunda Manisa ili ve Kınık ilçesi, güneyinde Manisa ve Menemen ilçesi, batıda Dikili, kuzeyde Balıkesir ve güneybatıda Ege denizi ile çevrili ilçede tipik Akdeniz iklimi hakimdir. (2)

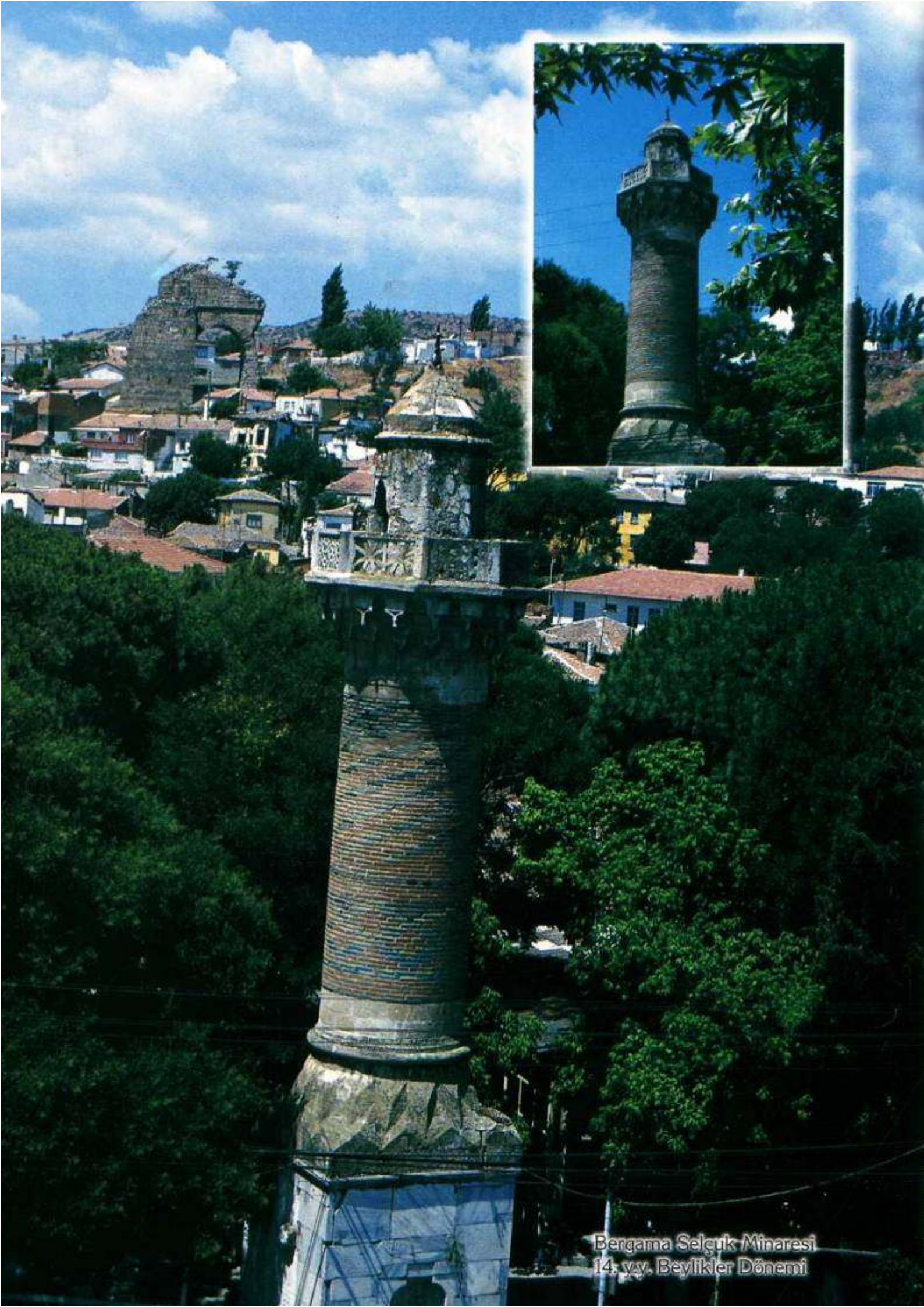
Bergama ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır. Tarımsal üretim bakımından İzmir'in en gelişmiş ve zengin ilçesidir. İlçenin 45.396 hektarı tarıma elverişli alanlardır. Verimli Bakırçay ovasında tütün, pamuk, zeytin ve üzüm yetiştirilmektedir. Kozak yaylasında çam fıstığı önemli bir gelir kaynağıdır. Son zamanlarda mantar üreticiliği de önem kazanmıştır İlçenin 14.242 hektarlık alanında ise hayvancılık yapılmaktadır. Günümüzde özellikle dağ köylerinde arıcılık önemli bir geçim kaynağıdır... (3)

Yer altı zenginlikleri olarak, perlit rezervi, linyit, granit ve taş ocakları, altın madenleri, doğal kaplıca suları ve su kaynakları yönünden zengin bir bölgedir. Turizm ve halıcılık diğer önemli gelir kaynaklarıdır.(4)

TARİHÇE

Tarih boyunca bir çok kültüre ev sahipliği yapan Anadolu da yaşadığı uygarlığa ait kalıntılar ve yapılarıyla geçmişi yansıtabilme özelliğine sahip bir çok şehir vardır. Bunlardan bazıları Hitit, Yunan, Roma, Bizans.Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin izlerini taşıyarak günümüze kadar ulaşmışlardır. (5)

Milattan öncesinden itibaren şehirleşme sürecine giren Anadolu'daki yerleşimlerin çoğunun kuruluşu Helenistik döneme kadar iner. Özellikle İskender'den sonra ve Roma döneminde oldukça gelişmiş bir kentsel yaşam düzeyine ulaşılmıştır. Ancak, çeşitli

Bergama Selçuk Minaresi
14. yy. Beylikler Dönemi

belgelerden anlaşıldığına göre bu şehirlerin gelişim süreci M.S. 7,ve 8.yy. da sona eren antik kentler giderek küçüldüler ve Bizans dönemi sonlarında surların içinde kalan köye benzer küçük yerleşim alanlarına dönüştüler... (6)

Bergama bu tarihsel süreci günümüze kadar taşıyan önemli merkezlerden biridir. Hellenistik ve Roma çağlarına ait zengin kalıntıları daha çok ilgi çektiği için bilimsel araştırmalar ve arkeolojik kazılar genelde "antik dönem" e yoğunlaştırılmıştır. Antik çağda "Pergamon" adı ile anılan şehir Hellenistik dönemin en önemli kültür ve sanat merkezlerinden biridir. Arkeolojik araştırmalara göre, kelime etimolojisi yapıldığında Pergamon'un asıl kökü "Perg" veya "Berg" dir. Kelime sonuna "amo" takısı getirilmiştir. Buna göre Berg, eski bir Anadolu kent sözü kökenlidir. Şehrin Prens Pergamos adına kurulduğu sanılmaktadır. Arkeolojik' araştırmalara göre, M.Ö. 2000. yılında kurulduğu sanılan şehir çeşitli kavimlerin etkisi altına girdikten sonra M.S. 283 yılında kendi krallığını kurmuş, Trakya'dan Kızılırmak a kadar uzanan bir alanda 150 yıl hüküm sürmüştür. (7)

Bu Hellenistik Krallığın kurucusu olan Attaloslar, Bergama'yı bir sanat ve düşünce merkezi haline getirmişlerdir. (8) Şehir tarihi konumu ve İdarecilerin başarısı nedeniyle o dönemde bölgenin ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Güvenilirliği bütün dünyada ün salmıştır. Büyük İskender'in hazinesi Lycimashos tarafından Bergama kalesinde saklanmıştır. Bu yüzden Bergama deyince servet para ve altın akla gelir olmuştur. Bergama'da ilk para basımı M.Ö. 5. yüzyılda yapılmıştır.

Bergama Krallığının bilinen Kralları ve hüküm sürdükleri yıllar şöyledir: Philetairos (M.Ö. 283 - 263), Eumenes (M.Ö. 263 - 241), 1. Attalos (M.Ö. 241 - 197), 2.Eumenes (M.Ö. 197- 159), 2. Attalos (M.Ö.159 • 138), 1Attalos (M.Ö. 138 • 133), Aristonikos (M.Ö. 133 -129).

Daha sonra Romalıların egemenliğine giren şehir Roma imparatorluğunun doğu ve batı diye ikiye ayrılmasına kadar 530 yıl Romalıların egemenliğinde kalmış bu tarih den sonra ise 800 yıl Bizans hakimiyetinde kalmıştır. Bu tarihten sonra da Türk Kültürünün etkisi altına girmiştir. (9)

BERGAMA'NIN TÜRKMEN İSKAN! TARİHİ

Anadolu'ya XI.yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlayan Türkmen boy ve oymakları Anadolu'nun birçok yerinde yerleşik ve konar göçer yaşamaya devam ederken bu tarihten sonra Anadolu'da bir fetih hareketi başlamıştır. (10) Aslında Türklerin sürekli göç eden bir ulus olduğu düşünülür ama bir Müslüman kaynağında IX. Yüzyıla gelince bu yüzyılın ortalarında Türklerin 16 şehrinin olduğu (İbn Hurdadbih IX.YY) onların birçok ellere ve boylara ayrıldığı onlardan bazılarının şehir ve köylerde oturduğu bazılarının da bozkırlarda ve çöllerde yaşadığından bahseder.(El Mervezi XII, YY) ama IX. YY'da

Bergama Koyunköprü
14. yy. Beylikler Dönemi

yerleşik hayata geçme ve şehirlerde oturma kayda değer bir gelişme göstermiş XI ve XII. Yüz Yılda bu hareketler daha da ha kazanmıştır. (11) Türklerin Anadolu'ya gelişleri ise Müslüman olduktan sonra daha da hızlanmıştır. (12)

XII.Yüzyıl başında Konya ve Ankara çevresinde toplanan Türkmenlerin bu yüzyıldan sonra güçlü bir şekilde batıya doğru genişlediği görülür. (13) Bergama ve çevresinin içinde bulunduğu Batı Anadolu'nun XIV. Yüzyıla kadar fethinin gecikmesinde asıl neden orta ve batı Anadolu bölgelerinin nüfusu az, hareketsiz ve geri kalmış olmasındandır. Bu ise birinci derece milletlerarası ticaret yollarının bu bölgelerden geçmemesinden kaynaklanmaktadır. (14) Selçuklu Hükümdarlarının doğu ve güneydoğuda sürekli bir fetih siyasetine karşın Batı Anadolu da bunu yapmamalarının nedeni budur.

Bu dönemlerde başlayan Moğol istilasına üzerine çok sayıda gelen yeni unsurlarla kuvvetlenen uç Türkmenleri kendi başlarına Selçuklu devletinin zapt edemediği yada etmek istemediği Batı Anadolu ve Marmara bölgelerini alarak buralara yerleştiler.

Türklerin Bergama çevresindeki bölgelere yavaş-yavaş yerleşmeye başlamasıyla buradaki halkın bir bölümü imparatorluğun başka bölgelerine göçer ve Bergama giderek terk edilmiş, köhne bir kale haline gelir. Emevi'ler döneminde Müslüman Araplar. Abbasiler ve Büyük Selçuklular döneminde de Türkler yaptıkları akımlarla buralara kadar gelirler. (15)

Anadolu Selçuklu Devleti kurulduğunda Bergama henüz Bizans'ın elindedir. Türk topraklarına henüz kesin katılmamış olmasına rağmen çevresindeki bölgeler Türk beyliklerinin egemenliğindeydi. Tarihi kaynaklardan anlaşıldığına göre Haçlı Seferleri ile Bizans'ın Batı Anadolu'ya yeniden yerleştiği bir dönemin ardından Anadolu da beylikler devri başlar ve Bergama önce menteşe beyliği tarafından ele geçirilir. (16)

1300 yılında Menteşe Beyliği donanma ile Rodos, Manisa ve Aydın bölgesini zaptetmesi ve Sasa Beyin komutasındaki kuvvetlerle Bergama'yı almasıyla bu bölge Türk hakimiyetine geçmiştir. 1302 yılında Bizanslılar tarafından boşaltılıp ve Menteşe Beyliğinin elinde çok az kalarak Karesi Beyliğinin 1306 yılda kuruluşundan sonra bu beylik tarafından alınır.

Bergama'nın Osmanlı Devletine katılması 1337 yılında Orhan Gazi zamanında gerçekleşir. Bu dönemde başlayan Karesi Beyliğini Osmanlı topraklarına katma çabaları Sultan I. Murat'ın tahta çıktığı 1361 yılında gerçekleşir. Bundan sonra Karesi toprakları Anadolu eyaletine bağlı merkezi Balıkesir'de olan bir "sancak" haline gelir, Bergama'da bu sancağın bir kazası olur. Beylikler devrinde burada bir çinili minare yaptırılır. XIV. Yüzyılda yaptırılan bu minareye Bergama güdük minare denmiştir. (17)

İstanbul Patrikliğinin 1380-1388 tarihleri arasındaki bir belgesinden öğrendiğimiz kadarıyla şehir Osmanlılara geçtiğinde Hristiyan halkın çok azaldığını ve Türklerin Roma kalıntılarının

Bergama Ulu Camii
1399 Osmanlı Dönemi

üzerine yerleştikleri görülür. (18) Ama buna rağmen 1455 tarihli Osmanlı vergi ve nüfus incelemelerinde Batı Anadolu'da önemli bir Rum nüfusu görülür.(19)

XV. Yüzyıldan sonra savunma sorunlarından kurtulan diğer Anadolu şehirleri gibi yeni bir kalkınma dönemine giren Bergama'da Akropol eteklerinde Bakırçay ovasına doğru hızlı bir şehirleşme başlar. Bu dönemde ise halıcılık önemli bir ihraç dalıdır. (20) Batıda antik hipodrom kuzeyde Bergama çayı kıyısına yapılan Ulu Camii doğuda onunla aynı döneme ait Emir Sultan Camisi ve güneyde 1439 tarihli Kurşunlu Camii ile tanımlanabilecek bir alana yayılan Bergama'nın XIX. Yüzyıl sınırlarının XV. Yüzyıldan itibaren belirlendiği anlaşıyor. XV ve XVI yüzyıllar boyunca Osmanlılar tarafından imarına devam edilen şehirde camiler, mescitler, hanlar, hamamlar ve birçok yapı inşa edilmiştir. Katip Çelebi "Cihannüma" adlı eserinde Bergama'ya uzunca bir yer ayırıp buradan içinde saray olan bir kale, birçok camii ve hamam ve çarşıdan sonra su yolları üzerindeki bodrumların üzerine kurulan bir mahalle için: "buranın bir mahallesi vardır ki adına ne yerde ne gökte mahallesi" denir diye söz eder. (21)

Anadolu'da XXI. Yüzyıla gelinceye kadar sürekli olarak konar - göçer Türkmen gruplurın iskanına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bunların nedeni ise: A. Konar - göçer halkın kendi istekleri ile yerleşmeleri, B. Konar- göçer halkın merkeziyetçi bir devlet nizamı ile bağdaşmayan bir hayat tarzları yüzünden yerli halka zarar vermelerini sona erdirmek endişesi, C. Harap ve boş yerleri imar etmek ve yeniden ziraata açmak düşüncesi, D. Diğer şekavet unsurlarına ve daha büyük zararlar meydana getiren göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi, ekili topraklarını ve hayvanlarının muhafaza endişesi. (22)

İşte bütün bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti, konar-göçer aşiretleri kontrol altına almak için iskan ettirmek mecburiyetinde kaldı. Ama Bergama'nın da içinde bulunduğu Batı Anadolu'ya iskanların belirtilen nedenler yanında Suriye çölündeki Arap aşiretlerinin büyüyen baskısının sonucunda olduğu açıklanmıştır. Aynı zamanda Batı Anadolu'da ekonominin ve ticaretin artması, XVII. yüzyılda Anadolu ve İran ile Avrupa ticareti için büyük bir merkez olması konar-göçerlerin doğudan çekilmesini sağladı. (23)

Yazılı kaynaklar Doğu Anadolu'dan 1596-1610 yılları arasında Anadolu'daki Celali ayaklanmaların bir sonucu olarak merkezi yönetimin kontrolün artması geniş bir yörük göçünün merkeze, oradan da Batı Anadolu'ya olmasına neden olmuştur. Bu göç hareketleri XVI. ve XVII. yüzyılda da devam eder. Bu gruplar iskan edildikleri yerlerde geleneklerine aynen devam etmişlerdir. (24)

1691-1699 yılları arasında konar-göçer halkın Osmanlı hükümeti tarafından iskan ettirilmesi söz konusudur. Devlete yapılan bu şikayetler üzerine ortaya çıkan bu girişimler başarılı olamamıştır. (25) 1862 tarihinde Karesi Livası Mutasarrıfı Ahmet Süleyman Paşa

Bergama Ulu Camii Köprüsü
1399 Osmanlı Dönemi

tarafından Bergama kazası müdürü İzzet efendiye gönderilen bir emirle "haydut ve eşkıyanın teftiş nazırı Ahmet Vef<k paşa tarafından şiddetle takip olunacağı ve önlem alınması istenil." Aynı zamanda konut göçmelerde soygunculuk oluyor bir düzen kurulamıyor olduğu beyan edilerek göçebe unsurların yerleştirilmesi ne ilgili kesin emir veriliyordu. Bu durumları en çok kadınlar yadırgamışlar "Çadır evinden çıkarıldık, delikli dama sokulduk" diye bağırılmışlardır. Bazı aşiretler hükümet emri yerini bulsun diye birkaç "dam" yaparak konak adamlarını aldatmışlar. Otlaklarda kalmışlardır. Bergama'da "yalnız ev", "yalnız adam" gibi köyler bunlardandır. (26)

XVIII. yüzyılın ilk yansından kalan kitabe ve siciller Bergama'nın ayanlık rütbesi taşıyan sülale beyleri tarafından idare edildiğini anlatmaktadır. Bu idare zamanla kaymakamlık ve müdürlük olmuştur. 1737 tarihinde Bergama'nın idaresinde bacı Mehmet Ağa vardı. 1777 yılında Bergama'nın idaresi Manisa'ya merkez yapan ve geniş bir sahada ayanlık kuran Karaosmanoğulları'na bırakılmıştır. 1853 yılında II. Mahmut'un emriyle Zeamet, tımar, kıldırılıp yeni vergi sistemiyle, eyalet, sancak ve kaza taksimi yapılmıştır. 1858 yılında Bergama kaza olmuştur. 1867 yılında kaymakamlık olmuş Balıkesir'e bağlı iken 1873 yılındaki kanlı fabrika üzerine Manisa'ya verilmiş ve 1875 yılında da İzmir'in kazası olmuştur. 1828 yılın ilkbaharında ilk İngiliz bilgini Mst. Mac Farlane İzmir, Bergama ve Manisa'ya yaptığı gezide Bergama'dan bahsederken nüfusun 14-15.000 civarında olduğunu, bunların 3000 kadarı Rum, 300 kadar, Yahudi ve bir o kadarı da Ermeni idiler. Ayrıca 1832'de Fransız tarihçi Charles Texier Bergama'ya uğramış ve akropol için "kalenin tepesini iki katlı çeviren bütün duvarlar Bergama krallarının zamanında ve sanatın en güzel devrinden kalmadır der. Ulu Camii içinse buranın tir Bizans tapınağı olduğu Türkler tarafından camiye çevrildiğinden (!) bahseder. (27)

Ayrıca Frietriç Sarre 1815 yılında Bergama'ya uğramış ve doktor Carl Humann rehberliğinde yaptığı gezisinde buranın güzel bir Anadolu şehri olduğundan bahseder. (28)

Cumhuriyet öncesi yörede Türkler, Rum'ar, Yahudiler ve Ermeniler beraberce yaşamaktaydı. Şehrin ortasmdan akan çayın kaleye bakan tarafında Rumlar, çayın sağ ve sol kıyısında ise bir şerit halinde Yahudiler ve Ermeniler yerleşmişlerdi!, 1899 yılındaki Salnameye göre: 23590 nüfuslu Bergama'da 17139 Türk, 3585 Rum, 281 Ermeni 495 Yahudi ve 74 diğer azınlığın varlığı tespit edilmiştir. (29)

12 Haziran 1919 da Yunan işgaline uğrayan Bergama 14 Eylül 1922'de bu işgalden kurtulmuştur.

BERGAMA ÇEVRESİ TÜRKMENLERİ

Tanzimat'ın 1839'da ilanından sonra aşiretler içinde yeni mülki teşkilatlanmalar uygulanmaya başlandı. Karesi Sancağında bulunan aşiretler bağımsız muhassıllık haline sokuldu. Bu aşiretler eyalet

Bergama Tabaklar Hamamı
14. y.y. son çeyreği

müşirlerinin yönetimi altında olacaklardır. 1842'de bulunan çözüm yolu aşiretlerin yaylak ve kışlak için başka yerlere gitmeyerek yine sabit sancak ve kazada kalmalarıydı. Bu çalışmaların sonucunda Kozak'ta oturmuş olan köylerin Edremit, Burhaniye ve Çanakkale ile bağları kesildi. 1858-1864 yılları arasında Edremit kışlak ve Bergama yaylak'da yaşayan aşiretler 40'a yakın yerde köy haline gelmek üzere iskan mahalleri kuruldu. (30)

Karesi bölgesinin en ileri gelenleri Akçakoyunlu, Burhanlı, Caferli, Çepni, Hardal, Karakeçili, Kılaz, Kubaş, Söğütlü, Yayıcı(Yağcı Bedir) aşiretleridir. (31)

Ahmet Vefik Paşa Karesi ve Hüdavendigar havalisindeki aşiretlerin iskan işini idare etmişti. (32) Kılaz aşireti Burhaniye ile Kemer ve Edremit arasında bulunan Madra dağı eteklerindeki 18 adet köyde oturmakta idiler. Bütün bu aşiretler Edremit'in kuzeyinden doğusuna ve güney batısından doğuya doğru uzanan Madra, Musluk, Kaz Dağı, At Kayası, Hisar Dağı, Eybek Dağı yamaçlarını yurt tutmuşlardır. Bergama bölgesinde:

- ÇEPNİ (Pınar Köy, Yalnızev, Narlıca, Sarıdere ve Büyük Oba köylerinden

- HARDAL (Hasan Ağa ve Merdivenli Köylerinde)

- DERİCİLİ (Tekkedere, Çalibahçe, Bahçedere ve Öküzköy Köylerinde)

- KAĞAN (Katıralan, Kıryayla, Uzunburun, Tilkitepe köylerinden)

- ÇAPARLI (Örlemiş, Kızıltepe ve Kilimalanı Köylerinde)

- KARAKOCALI (Necipler Köyünde)

- YAGCİBEDİR (Kocaoba, Kiroba, Samanlık, Yenice, Çağlan, Çakırlar ve Yanıköde köylerinde)

- KILAZ (Mezarardı, Kıranlı, Çamoba ve Durmuşlar Köylerinde)

- HARMANLI (Menemen tarafında)

- KARAKEÇİLİ (Çaltıkoru Köyünde)

- KINIK (Kınık Köyünde)

- BAYAD(Bayad Köyünde)

- KÖŞELER (Kaz Dağı Köylerinde)

- YEĞENLER (Kaz Dağı Köylerinde)

- KULCAN(Kozak civarında)

- SOZĞUŞ (Kozak civarında)

- KARACA (Kaz Dağı Civarında)

- KARKARCAMAR(Kaz Dağı Civarında)

Bunların dışında Bergama yöresinde Tahtacı, Türkmen, Kızılkıçlı, Kaşıkçı, İnceoğlu, Gaylan, Tolgarlar, Kubaş, Başımızı, Musaceli, Bozulmuş gibi Türkmen boy ve oymakları tespit edilmiştir. (33)

Bergama Tabak Köprü
14. y.y. son çeyreği

BERGAMA'NIN TARİHİ DOKUSU

Bergama'nın Osmanlı öncesi en önemli esenleri Akropol ve Asklepion'dur. Bergama Akropolü Bergama devletinin kutsal alanları ile kral sarayları, tiyatro, Zeus sunağı, Athena tapınağı, Trajon ve Hadriyan tapınağı, şehir yerleşim bölgesi, Demether kutsal alanı, Gymnasîumlar, yukarı ve aşağı agorayı kapsayan bölgedir. Asklepion kutsal alanı ise iç tarafı staolarla ve doğu yanı çeşitli yapılardan oluşan içerisinde kütüphane, gezinti yolu, tiyatro, su ve çamur banyoları, uyku odası ve tüneli bulunan açık bir alandır. (34)

Osmanlılar döneminde şehir Bergama çayının sağ kıyısından Güneye doğru açılan sahada kurulmuştur. Kurulan yeni şehirde nüfus artışı oranında imar hareketleri de gelişmiştir. Bu dönemin en eski eseri koyun köprüdür. XIV. Yüzyılın ilk yarısından sonra yapılan koyun köprü hala bakır çayın kolları üzerinde geçit sağlar.

1399 yılında I.Beyazıt'ın yaptırdığı Ulu Camii ; Kesme taştan kalın dört fil ayağına dayalı sekiz köşeli üç kubbe ile örtülüdür. 1905'de camii 1949 yılında da minaresi onarım görmüştür. Ulu camii önünde bulunan Ulu Camii köprüsünün ve Ulu Camii karşısında bulunan devrin en yüksek mimarlık eserleri arasında sayılan tabakhane hamamının da aynı dönemde yapıldığı sanılmaktadır.

XIV. yüzyılın sonu ve XV. Yüzyılın başlarında Parmaklı mescit, Lonca mescidi, Çukurhan, Emir Sultan Camisi, Demirtaş mescidi, Hoca Sinan mescidinin yapıldığı bilinmektedir. XV. Yüzyılın ilk yarısında Küplü hamam, Taşhan, İncirli mescit ve Kurşunlu camii yaptırılmış XV.yüzyılın son yıllarında ise Kulaksız mescidi, Aslanlı Camii ve Abacılar Hanı yaptırılmıştır. XVI.yüzyılda yaptırıldığı sanılan eserler ise Hacı Hakim Camii, Hacı Hekim Hamamı, Laleli Camii, Asarlı Camii, Şadırvanlı Camii, Mescit altı Mescidi ile Bedesten ve Çınarlı Hamamdır. (35)

Türk Boylarının yerleşiminden önce de yerleşik bir şehir kültürünün olduğu Bergama'da yapılan iskanlarda Osmanlı döneminde de bu kültür gelişmiştir.

Böjürnejldjpijotlan

(*) Yoğun çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen eşime teşekkürü bir borç biliyorum.

1- Bergama Ticaret Odası 2000 Yılı 76.Faaliyet Raporu, Çağdaş Matbaacılık 2001, s.23-34

2- BAYATLI, Osman, Bergama'da Coğrafi Durum,Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 1996, s.7

3- Bergama Ticaret Odası 1997 Yılı 73.Faaliyet Raporu, Çağdaş Matbaacılık 1998, s.20-21

4- Bergama Belediyesi Tanıtım Katalogu, Dega Basın Yayın Gazetecilik İzmir 2000,s.4

5- SÖNMEZ, Neslihan, Bergama Evleri , Art-Decor Dergisi, 1996,Sayı:42,s.98

Bergama Taşhan
İç Avlu- 1432

Bergama İncirli Mescid
15. y.y. ikinci çeyreği

- 6- KUBAN, Doğan, Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Gözlemler.Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975, s.115-162
- 7-a.g.e, 1998, s.23
- 8-Büyük Larousse Ansiklopedisi, Cilt:3, s.1535
- 9-A.g.e.2000.s23
- 10- SÜMER, Faruk, Oğuzlar(Türkmenler),Tarihleri-Boy teşkilatı,Destanları Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Genç Ofset İstanbul 1999, s.12
- 11-SÜMER, Faruk,Eski Türklerde Şehircilik, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu yayınları VII.dizi Ankara 1994,s.1
- 12- BAYAR, Muharrem, "Afyonkarahisar iline iskan olmuş aşiretler ve karabağlı Türkmen aşiretinin iskanı, sosyal ve kültürel yaşantıları" IV. Afyonkarahisar araştırmaları sempozyumu bildirileri, Afyon Belediyesi yayınları VILEylül 1995 s,179
- 13- İNALCIK,Halil,Oriental carpet ve tex.studies II.carpets of the mediterranean countries 1400-1600, edited by Robert Pinner ve Walter B.Denn. Halı.D.C.T.S/Halı Publications.London 1986. s.40 14-SÜMER,A.g.e.1999.s.4
- 15-SÖNMEZ, A.g.e. 1996 s.98
- 16- WITTEK, Paul, Menteşe beyliği,XIII- XV. Asırda Garbi Küçük Asya tarihine ait tetkik, Çev: Orhan Saik Gökyay.Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1999, s.40-41
- 17- ÖNEY, Gönül, Beylikler devri sanatı, XIV-XV. Yüzyıl, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV dizi, Ankara 1989, s.10
- 18-KUSAN, A.g.e.S.143 19-İNALCIK, A.g.e.s.41
- 20-SÖNMEZ, A.g.e, 1998, s.25
- 21-ERİŞ, Eyüp, Bergama Uygarlık Tarihi, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:2,1990, s.189
- 22-ORHONLU, Cengiz Osmanlı İmparatorluğunda aşiretlerin iskanı, Eren yayıncılık ve kitapçılık İtd.şti. Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1987 s.29-47; ERÖZ, Mehmet, Yörükler/Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Renk - İş Ofset, İstanbul 1991, s.246
- 23-İNALCIK, A.g.e.S.46 24- ERÖZ,A.g.e.s.256
- 25- GÖKÇEN, İbrahim, XVI ve XVII. Asır sicillerine göre Saruhan'da yörük ve Türkmenler, İstanbul 1946, s.94-95
- 26- BAYATLI.Osman, Bergama'da yakın tarih olayları, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No: 35, İzmir 1997, s.90
- 27-BAYATLI, A.g.e. s.64-70
- 28-SARRE, Frietriçh,Küçük Asya seyahati, Selçuklu sanatı ve ülkenin coğrafyası üzerine araştırmalar, Çev: Dara Çolakoğlu, Pera Truzm ve Tic.Aş. Yayın No: 9 Çeviri eserler: 5, Berlin 1896, s.1
- 29-Bergama Ticaret Odası 76. faaliyet raporu s.23

Bergama Çukurhan
15. y.y. ilk çeyreği

- 30- ERİŞ, Eyüp, KOZAK, Bergama Belediye-M Kültür Yayınları No: 26,Eylül 1996, s.78
- 31-ORHONLU, A.g.e. s.118
- 32-GÖKÇEN, A.g.e.s.94-95
- 33- BAYATLI, A.g.e. 1997, s.91; SÜMER, A.g.e. 1999, s.407-425; ORHONLU, A.g.e. **s.118**; SU, Kamil Balıkesir ve civarında Yürük ve Türkmenler, İstanbul 1938 S.2-160; ERİŞ, A.ç.ı.e. 1996 s.78 34-BAYATLI, Osman, Bergama tarihinde sanat eserleri ve abideler.Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No: 25,Güleç matbaası, İzmir 1997
- 35- BAYATLI, Osman, Bergama tarihinde Türk İslam Eserleri, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No: **21,Güleç** matbaası, İzmir 1997

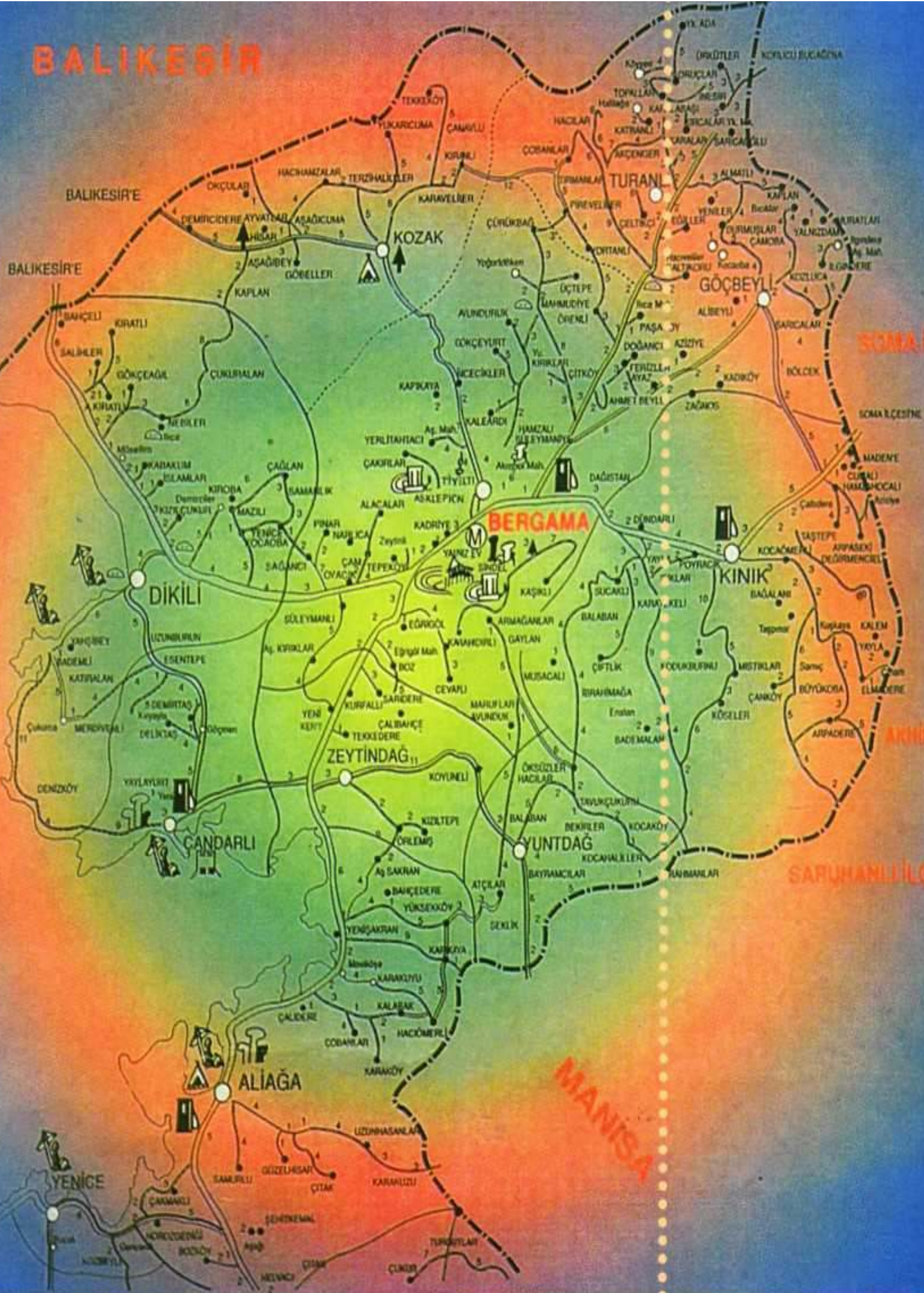
Bergama Kulaksız Camii

Bergama Şadırvanlı Camii - 1550

BALIKESİR

Bergama Yağcıbedir
Çağlan Köyü / Haziran-2001

II. BÖLÜM

Tarihten Günümüze

BERGAMA HALILARI

Fahrettin KAYIPMAZ

Naciye KAYIPMAZ

Erken devirlerden başlayarak günümüze gelen tarihsel bir süreçte , Anadolu Türkmen dokuyucusunun düz ve düğümlü dokuma yaygı kültürü içinde, kendine has renk ve desen yapısı ile ayrı bir kimliğe sahip Batı Anadolu Bergama Halıları ile ilgili olarak güzel araştırmalar yapılmış durumda..

Bergama sevdalısı kültür adamı Osman Bayatlı'dan (1) başlayarak birçok araştırmacı, Bergama düz ve düğümlü yaygıları konusunda son dönemi kapsayan araştırmalar ve yayınlar (2) yaparak konuya dikkatleri çekmiş konumdadır..

Daha önemlisi, Bibliyografya bölümümüzde görülebileceği gibi çok önemli miktardaki yayında yer alan, özellikle yurtdışı Müze ve Özel Koleksiyon sahiplerinin koleksiyonlarındaki kıymetli Batı Anadolu Bergama çevresi halıları, sadece Türkiye'de konuya ilgi duyanların değil , Avrupa ve Amerika'da konuya ilgi duyanların tanıdığı bir Anadolu geleneksel dokuma tip ve karakterini gündeme getirmiş durumda..

Ancak; bütün bu çalışmalar içinde, erken devirlerden günümüze bütün bir Bergama Halılarının kimliğini ve karakteristiğini bulmak, veya daha derin düşünüldüğünde; Bergama'yı Bergama yapan ve farklı kılan Bergama'lı dokuyucunun estetik dünyasına yönelmek gerektiğinde , bütün bu halıları gerek yurtiçi, gerek yurtdışı yayınlardan takip etmek veya; Avrupa'dan Amerika'ya değin geniş bir coğrafyada Batı Anadolu'dan , büyük bir ihtimalle de Bergama'dan ithal edilmiş bu nadide Bergama Halılarına tek - tek ulaşmak gerekiyor..

Bizler ; şimdiye dek yapılmış araştırmalar ve yayınlar yanı sıra, bütün bu çalışmalar içinde yer alan ve münferit olarak "birbirinden bağımsız ve habersiz tanıtılmış" olan Batı Anadolu Bergama çevresi Halılarını , ulaşabildiğimiz büyük bir bölümünü bir araya getirmek ve tarihsel bir süreç içinde birbirine yakın ve anonimleşmiş karakterleriyle, "dokuyucunun estetik dünyasından geldiği ölçülerde" gruplandırarak, "Tarihten Günümüze Bergama Halıları" kimliğiyle betimlemeyi amaçladık..

Çeşitli koleksiyonlarda yer alan ve 16.yüzyıldan itibaren tarihlendirilerek yayınlanmış olan, Bergama çevresinde dokunmuş olabilecek Batı Anadolu halılarını, erken devirler ve geç devirler iki ana grubu altında toplam 17 grupta bir araya getirmeye ve tanımlamaya çalıştık. Erken devirler başlığı altındaki birinci ana grupta:

"Holbein Grubu Küçük Madalyonlu Bergama Halıları", "Holbein Grubu Sekizgen Madalyonlu Bergama Halıları", "Lotto Grubu Rumi Raporlu Bergama Halıları", "Bellini Grubu Bergama Halıları", "Memling Grubu Türkmen Aynalı Bergama Halıları", "Transilvanya Grubu Bergama Halıları", "Büyük Madalyonlu Bergama Halıları", ve "Köşeli Kare Madalyonlu Bergama halıları" nı , genel desen karakteristikleriyle sınıflandırdık.

Geç devirler başlığı altındaki ikinci ana grupta ise:

"Çanakale Kazdağları Türkmen Grubu Bergama Halıları", "Yuntdağı Türkmen Grubu Bergama Halıları", "Yagcibedir Türkmen

Grubu Bergama Halıları", "Yüncü ve Karakeçili Türkmen Grubu Bergama Halıları", "Kozak Grubu Bergama Halıları", "Mihraplı Seccade Bergama Halıları", "Geometrik Şemail Bergama Halıları", "Zemini Uzun Bantlarla Belirlenmiş Bergama Halıları", ve "Gruplandırılmayan Geleneksel Bergama Halıları"nı genel desen karakteristikleriyle sınıflandırdık.

İtiraf etmek gerekirse , bizim için bu çalışma içinde kolaylıkla cevaplayamadığımız sorulardan ve konulardan en önemlileri şunlar oldu : Bu kadar zengin ve çeşitli desen karakterlerine sahip halı gruplarını ortaya koyma kabiliyetindeki geleneksel Bergamalı dokuyucu veya dokuyucu grupları; A. Bu halıları, belleklerinde yer alan ve adet veya göreneklerinden devraldıkları alışkanlıklarının devamı olarak tümüyle geleneksel bir ortamda dokuyor olabilirlerdi, B. İö.yüzyıldan itibaren Avrupa Kilise ve Manastırlarının veya Soylu ailelerin talebi neticesinde ihraç edilmek üzere, kendilerine önerilen "geleneklerinde ve alışkanlıklarında mevcut" desenin siparişine göre, talep edildiği için de dokuyor olabilirlerdi ; C. Veya Uşak civarında dokunarak ihraç edilen halılar ticari yapısında, oluşan bu yeni pazardan istifade edilmek üzere, Bergama'da kentli veya köylü ev tezgahlarında, münferit ve geleneksel dokuma alışkanlıkları içinde bazı sipariş dokumalar da yapılıyor olabilir. D. 1350'li yıllardan sonra mamur bir Türk şehri olarak batı Anadolu'nun önemli bir Türkmen yerleşimini oluşturan Bergama'da , "şehir el tezgahlarında" hem etnografik koşullarda geleneksel üretim yapılıyor, hem de ticari istekleri de karşılayabilen ihraç ürün bazında üretim yaparak bu halıları, bu desen çeşitliliği içinde ortaya koyabiliyorlardı. E. 1860'lı yıllardan sonra zorunlu olarak yerleşik hayata geçirilen ve Bergama çevresindeki muhteşem yaylalarda yaşayan, konar- göçer farklı Türkmen oymaklarının da "köy el tezgahlarında" bu halıları dokuyabilecek ve bu kadar çeşitlenmesine neden olabilecek önemli ve tümüyle geleneksel "katkıları" bulunmaktaydı...

(1) Bayatlı, Osman., "Bergama'da Dokumacılık", Türk Etnografya Der., s: 2, 1957, Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müd.Yay., Ankara, ss: 53- 55

(2)a. Deniz, Bekir., " Kozak (Bergama) Yöresi Halıları", Arış Der., s: 2, 1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay., ss: 18- 37 b. Yaray, Kazım., " Bergama'da Halıcılık", Bergama- Belleten, s: 5, Eylül 1994, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Bergama, ss: 59- 60 c. Özhan, Nigar., "Bergama'da Eski ve Yeni Halıcılık", Türk Etnografya Der., s: 12, 1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1970, ss: 123-127 d. Akbil, Fatma., " Bergama Dokumaları Cicim- Sili ", Türkiyemiz Der., s: 21, Şubat 1977, Akbank Yay., İstanbul, ss: 12-16 e. Pinkmart, Doris., Steiner, Elisabeth., Bergama Çuvalları , Die Schmuckşacke Der Yürüken Nordwestanatoliens, Uta Hülsey, Wesel, 1991

LEVHA 1

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
100x187 cm
34x32 kalite/dm²
Alaaddin Keykubat
Türbesinden
T.İ.E.M. Env. No: 303
(A)

Erken devir Anadolu Türk el halılarının tanım ve yaşlandırmalarında Avrupalı ressamların önemli katkıları bulunmaktadır. Yaşadıkları dönem içinde yaptıkları tablolarda dekoratif olarak yer almış bulunan ve Anadolu'da dokunarak Avrupa'ya ithal edilmiş bulunan birçok geleneksel Türk el dokuması halılarımız, bu tablolardaki desen karakteristiklerine; ressamların isimlerine veya yaşadıkları döneme göre etiketlenirilmişlerdir. Hatta, bu etiketlenilmeler bir kısım yerde maksadını aşmış ve ressamın adı halılara verilmek suretiyle, Anadolu'da dokunmuş bu muhteşem Türkmen dokuması halılarımız, sanki ressamlar tarafından dokunmuş halılar gibi adlandırılmışlardır.

Bu yüzden Alman ressam ve gravürücü Genç Hans Holbein (1497-1543) tarafından yapılan birçok tabloda, dekoratif olarak resmedilmiş olan, Anadolu'da dokunarak Avrupa'ya ihraç edilmiş Türkmen dokuması halılarımız için; tarihlendirme ve etiketlendirmelerde büyük katkılar sağlayan ilk halı araştırmalarından sonra, önemli bir yanlışlığa düşülerek "Holbein Halıları" ismi verilmiştir.

Çok sonra, portre resminde devrinin en büyük ressamlarından olan Holbein ile bu halılar arasında, resmettiği mekanlarda bu halıları görmesi dışında bir ilgisinin bulunmadığı; ancak, yaşadığı yüzyılda Avrupa'ya Anadolu'dan getirilmiş olan Halılarla ilgili olarak "tablo belgeleriyle" çok önemli katkıda

Tablo, Hans Holbein
1604, National Portrait Gallery, Londra

LEVHA 2

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
130x207 cm
33x41 kalite/dm²
Alaaddin Keykubat
Türbesinden
T.İ.E.M. Env. No: 627
(B)

bulunmasından ötürü halı araştırmacılığında, birkaç desen halinde Anadolu'da bu yüzyıllarda üretilmiş olan bu desen yapısındaki bir kısım halılara, "Holbein Tablolarında görülen halılar" veya daha kısa ifadeyle "Holbein Grubu halıları" ismi benimsenmiştir.

Ressam Genç Hans Holbein tarafından resmedilen birkaç grup Türkmen el halılarından ilki, halı zemininde çok sayıda ve düzenli olarak yerleştirilmiş bulunan küçük madalyonların bulunduğu bu ilk bölümümüzde yer alan halılardır.

Önceleri bu tarz desende üretilmiş olan halıların dokundukları merkezin yalnızca Uşak ve çevresi olduğu düşünülmüş, ancak müzelerin ve özel koleksiyoncuların bu gruba ait diğer kıymetli halılarının yayınlanması ile, Batı Anadolu'da özellikle, Bergama ve çevresinde de bu desen karakterindeki halıların üretilmiş olabileceği kabul edilmiştir.

Uşak çevresinde, atölye tipi üretim koşullarının özelliklerini yansıtan Holbein grubu küçük madalyon zeminli, bordürleri gelişmiş kufi karakterli motif zinciri ile çevrelenmiş, düzenli desen yapısında ve ebatları atölye ölçülerini hatırlatan halılardan farklı olarak ; Batı Anadolu, Bergama çevresinde, bu dönemde üretilmiş olan halılar, daha farklı bir desen, renk ve teknik özelliklerle

LEVHA 3

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
154x254 cm
32x44 kalite/dm²
Ankara Etnografya
Müzesi
(C)

dokunmuşlardır. Gerek renk özellikleri ile, gerek dokuma teknik yapısı ile ve gerekse bordürlerindeki Bergama çevresi dokumalarına has, geç dönem Bergama halılarında bile karşılaşılabilecek özgün ve geleneksel motifleriyle farklı bir kişiliğe sahip Holbein grubu Bergama çevresi halıları, aynı dönemde Anadolu'nun çeşitli geleneksel şehir veya köy el halı dokuma merkezlerine dikkatimizi çeken özel bir konumdadır.

Bergama'nın birinci bölümde sunulan tarihi gelişimi ve şehir ve mimarlık açısından vurgulamaya çalıştığımız erken dönemlerde başlayan "şehirli" Türkmen nüfus yapısı, bu kadar zengin çeşitliliğe sahip desen yapısını da gerçekleştirebilecek kültür birikimini barındırabileceğini göstermektedir:

Bergama'nın birinci bölümde sunulan tarihi gelişimi ve şehir ve mimarlık açısından vurgulamaya çalıştığımız erken dönemlerde başlayan "şehirli" Türkmen nüfus yapısı, bu kadar zengin çeşitliliğe sahip desen yapısını da gerçekleştirebilecek kültür birikimini barındırabileceğini göstermektedir:

"1301 yılı yazında Bizans İmparatoru Mihayıl, Bergama'da bulunuyordu. Bu sırada generali Musallon Osmanlı Türklerinin ilkpadişahı Osman Gazi ile Koyunhisar'da yaptığı savaşta mağlup oldu. Bunun üzerine İmparator Bandırma'ya çekildi. Bu tarihten sonra da Bergama, Karesi Beyi Adan Beyin idaresi altına girdi.

LEVHA 4

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
130x180 cm
Özel Koleksiyon
(D)

1333 tarihinde meşhur seyyah İbni Batuta, Manisa'dan Yuntdağı yoluyla Bergama'ya geldiği zaman, Bergama'da Adan Beyin ortanca oğlu Yahşi Bey Vali bulunuyordu."... "Orhan Gazi ordusu ile Balıkesir üzerine yürüdü, Demir Han korktu; Bergama'ya kaçtı. Ordu da arkasından Bergama'ya geldi Bergama kalesine sığınmış olan Demir Han'a kardeşi Tursun Bey ile anlaşması bildirildi. Bunun üzerine kaleye giden Tursun Bey burçtan atılan bir okla şehit edildi. Orhan Gazi bu olaydan faydalandı ve bütün Karesi Beyliğinin kendi mülkü olduğunu ilan etti. Bu suretle Bergama, 1337'de Osmanlı Türklerinin idaresine geçmiş oldu."... "Kurulan bu yeni şehirde, nüfus artışı oranında imar hareketleri de gelişmiştir. Bu devrin meydana getirdiği eserler içinde en eski kitabeyi Koyun Köprü taşımaktadır. Köprüyü Ulu Camii takip etmiştir. Bergama çayının sol kıyısında büyük bir abide halinde yükselen bu camii, bu civarın Müslüman mahallesi olduğunu anlatmaktadır."(1)

14. yüzyıl başlarında inşa edildiği kitabelerinden anlaşılan Selçuk Minaresi ve Bakırçay üzerine yapılan Koyun Köprüsü, 14. yüzyıl sonlarında inşa edilen Ulu Camii, Ulu Camii köprüsü, Tabaklar Hamamı ve Tabaklar Köprüsü ile 14. yüzyıldan itibaren bayındır ve mamur bir Türk şehri haline getirilen Bergama'da yerleşik düzende Türkmen nüfusun bulunduğu ve bunların konar-göçer gruplardan farklı üslupta ürünler verebileceği anlaşılmaktadır.

LEVHA 5

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
133x187 cm
26x33 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(E)

Birinci grupta Holbein Grubu Küçük Madalyonlu Bergama Halıları olarak sunduğumuz Batı Anadolu Bergama çevresinde dokunmuş olabilecek bu halılar, bu çevrede bu yüzyıllarda henüz yerleşik düzene geçmemiş konar- göçer oymaklar dışında, "şehirli ev tezgahlarında" dokunmuş olması muhtemel halılar olmalıdır. Daha erken dönemlerdeki halılarda bulunan desen karakteristiği ve dokuma teknik yapısı, aynı bölgede üreilmeye devam eden halılarda aynı güzellikte de devam edememiştir diyebiliriz. Alışkanlıklarda ve belleklerde mevcut desenler, son halımızda olduğu gibi biraz da unutulmakta olan bir geleneğin son temsilcisi gibidir.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A)Ertuğ, Ahmet, *Turkish Carpets From The 13 th - 18 th Centuries*, Sponsored By Tekstilbank, ss: 73,plt: 50

(B)Ertuğ, Ahmet, *A.g.e*, ss: 75, plt: 51

(C)*Turkish Handvoven Carpets*, Catalog No: 3, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1990, Lev: 238

(D)*Turkish Handvoven Carpets*, Catalog No: 5, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1995, Lev: 589

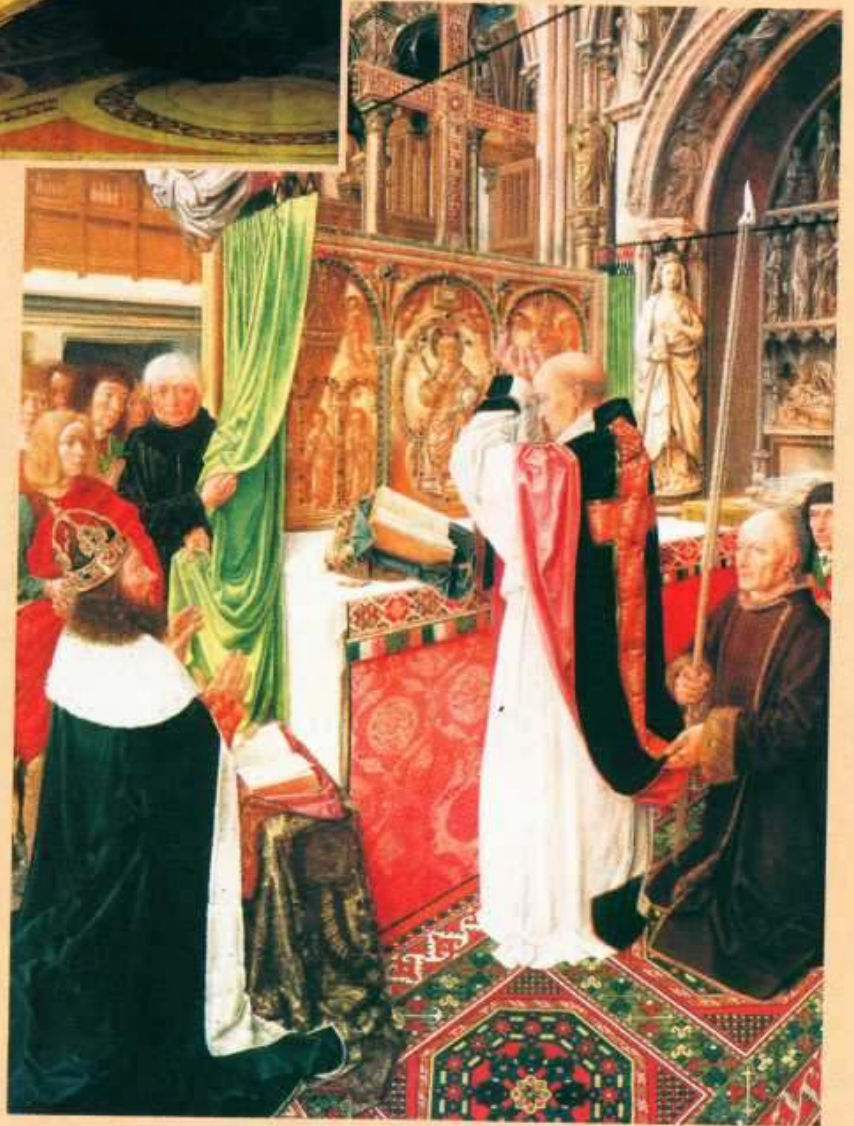
(E) *Turkish Handvoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizms Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987, Lev: 11

(I)Bayatlı, Osman., *Bergama Tarihinde Turk İslam Eserleri*, Bergama Belediyesi Kültür Yay., No: 21, Anadolu Mat, İzmir, 1996, ss: 6- 8

Tablo, Hans Holbein
1533, "Fransız Elçileri"
National Portrait
Gallery, Londra

Tablo "St. Giles'de Assis"

LEVHA 6

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
160x218 cm
27x30 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiisinden
T.İ.E.M. Env. No: 701
(A)

"Orhan Gazi zamanında başlayan Karası Beyliğini Osmanlı topraklarına katma çabaları, I. Murat'ın tahta çıkış yıllarında 1361'de sonuçlanır; bundan sonra Karasi toprakları, Anadolu Eyaletine bağlı ve merkezi Balıkesir olan bir "sancak" haline gelerek, Bergama'da bu sancağın "kaza"sı olur."... "İstanbul Patrikliğinin 1380-1388 tarihleri arasındaki bir belgesinden, Osmanlılara geçtiğinde Hristiyan halkının çok azaldığını öğrendiğimiz kentte Türkler, Roma kalıntılarından üzerine yerleşirler. Tarıma dayalı bir ekonomi geliştirip zenginleşirler ve Yıldırım Beyazıt 14. yüzyılın sonlarında buraya bir Ulu Camii yaptırır. Ancak 1402'de Timur'un Anadolu'yu yağmalamasından kurtulamayarak önemli kayıplara uğrayan Bergama; 15. Yüzyıldan sonra savunma sorunlarından kurtulan diğer Batı Anadolu kentleri gibi yeni bir kalkınma dönemine girip, Akropol eteklerinden Bakırçay ovasına doğru hızlı bir biçimde kentleşmeye ve gelişmeye başlar. Zengin doğal olanakları ile, tarım ürünlerinden başka: dokumacılık, dericilik, yağcılık gibi dallarda da üretim fazlasına sahiptir ve dış pazarlara yönelir. Özellikle halıcılık önemli bir ihracat dalıdır."...

LEVHA 7

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
170x292 cm
30x46 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiisinden
T.I.E.M. Env. No.: 468
(B)

"Batıda Antik Hipodrom, kuzeyde Bergama Çayı kıyısına yapılan Ulu Camii, doğuda onunla aynı döneme ait Emir Sultan Camisi ve güneyde 1439 tarihli Kurşunlu Camii ile tanımlanabilecek bir alana yayılan Bergama'da 19. Yüzyıl sınırlarının 15. Yüzyıldan itibaren belirlenmiş olduğu anlaşıyor."(1)

Son dönemlerdeki sınırları yaklaşık 15. Yüzyıllarda belirlenmiş Türkmen nüfusuyla; dokumacılık, dericilik ve yağcılığın yapıldığı, bu alanlardaki ürünlerini kendi iç pazarları dışında dış pazarlardaki tüketiciye sunan Bergama'da ilgilendiğimiz halıcılık alanındaki tarihi kayıtlara belirleyici olarak geçen bu özellik oldukça dikkat çekicidir.

Batılı resamlara pozlar veren ailelerin evlerini süsleyen ve tablolarla yer almasını arzuladıkları değerli ve prestij ürünü Türkmen dokuması el halılarımız; diğer Anadolu geleneksel halı dokuma merkezleriyle beraber, bu dönemlerde, büyük bir olasılıkla Bergama ve çevresinde de dokunmuş ve ihracat kanallarıyla Avrupalı soyluların evlerine, kiliselerine veya manastırlarına ulaşmışlardır.

LEVHA 8

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
143x181 cm
26x36 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiisinden
T.I.E.M. Env. No.: 329
(C)

Ressam Genç Hans Holbein tarafından yapılan tablolarla sıklıkla görülen ikinci grup halılar, zemininde büyük sekizgen madalyonlar ile bazılarında bunların etrafını alt ve üst sıralarda çevreleyen daha küçük sekizgen madalyonların yer aldığı desen semasındaki halılardır.

Türk ve yabancı bir çok halı araştırmacısı, bu tarz desen yapısındaki halıların dokunduğu ve ihraç edildiği merkezin, Bergama ve çevresi olabileceği görüşündedir. Bu yüzden bu bölümümüzde yer alan sekizgen madalyonlu halılar, yayınlarda genellikle III. Veya IV. Holbein grubu Bergama halıları olarak tanımlanmışlardır.

Türkiye'deki halı araştırmacılığının öncülerinden Sn. Şerare Yetkin , "... özellikle Ming ve Marby halılarının geometrik taksimatı, Bergama Halılarının bir tipinde esas şema olarak devam ettirilmiştir," (2) diyerek bu gruptaki Bergama halılarının; sekizgen büyük madalyonlu desen karakterini, 14. yüzyıl hayvan figürlü halılarının bir şekilde devamı olarak nitelendirmektedir.

LEVHA 9

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
130x202 cm
32x36 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiisinden
T.I.E.M. Env. No.: 700
(D)

Aynı halı grubu ile ilgili olarak Sn. Gönül Öney' de " *Beylikler dönemi ardından gelişen XV. - XVI. Yüzyıl erken dönem Osmanlı halılarında, özellikle Batı Anadolu bölgesinde XIV. Ve XV. Yüzyıl hah geleneği devam eder. Yine yabancı ressamaların tablolarından tanıdığımız günümüzde bile, Eskişehir ub. (Sivrihisar Şeyh Baba Yusuf Türbesi halıları) yörelerde örnekleri bulunan söz konusu, teknik ve desen bakımından birkaç gruba ayrılarak incelenen bu halıların Uşak ve Bergama çevresinde dokundukları sanılmaktadır.* "(3) görüşüyle, bu gruptaki sekizgen büyük madalyonlu halıların; Bergama ve çevresinde dokunmuş olabileceği kanısını desteklemektedir.

Levha 9,10,11 ve 12'de yer alan halıların zemininde büyük kareler içindeki sekizgen madalyonlar, genel desen şeması itibariyle 14. yüzyıl büyük madalyonlu Anadolu hayvan figürlü halılarının büyükçe iki adet kareye ayrılmış zeminleri itibariyle bir ölçüde devamı niteliğinde görülebilmesini mümkün kılabilir. Bunun biraz daha geliştirilmiş örneklerini ise, bu büyük sekizgen madalyonları altta ve üstte çevreleyen daha küçük ve sekizgen madalyonlu halılar oluşturmaktadır.

LEVHA 10

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
176x234 cm
29x32 kalite/dm²
Konya Alaaddin
Keykubat Türbesinden
T.İ.E.M. Env. No.: 417
(E)

Daha önemlisi; önce saraylara, daha sonra ressamların tablolarına konu olan Batı Anadolu'dan Avrupa'ya ithal edilmiş bu karakterdeki halıların dokundukları yerin adresinin Bergama ve çevresi olarak verilmesidir : Kurt Erdmann (4), Oktay Aslanapa (5), Eberhart Herrmann (6), Charles W. Jacobsen (7), Armen Hangeldian (8), Macide Gönül (9), Mercedes Viale Ferrero (10) ve Güran Erbek (11) bu görüşü paylaşanlardan bazılarıdır.

Bergama çevresi halılarının bu desen şematüğünü Selçuklu Konya halılarına bağlayan araştırmacı Sn. Nigar Özhan : *"Anadolu'da Bergama Halıları denilen grup Selçuk halılarının XVII. Yüzyıldaki bir devamıdır. Selçuk halılarında olduğu gibi eski Bergama halıları geometrik ve kuvvetle üsluplaşarak geometrik bir şemada verilmiş nebat motiflidir. Zemin üst üste dizilmiş büyük ve basık oktagonlarla bezenmiştir. Oktagnlar umumiyetle dikdörtgen bir çerçeve içinde verilmiş, köşeli yıldız; yatık 'S' motifli kartuşlar, örgülü şerit ve kanca motifleri ile doldurulmuştur. Eski Bergama halılarında, Selçuk halılarının iri kufi yazılarından ibaret klasik bordürleri, dekoratif unsurlar halinde devam ettirilmiştir."* (12)>-diyerek bu bölümde yer

LEVHA 11

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
146x187 cm
31x42 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiisinden
T.İ.E.M. Env. No.: 704
(F)

alan sekizgen madalyonlu Batı Anadolu, Bergama ve çevresinde dokunmuş olabilecek halılara değişik bir bakış açısı getirmiştir.

Sn. Bekir Deniz ise, Kozak Halılarını incelediği çalışmasında : " *Türk halı sanatı tarihinde Hayvan figürlü Anadolu halıları da denilen XIV-XV. Yüzyıl Beylikler Dönemi halıları, anılan bölgede (Bergama ve çevresi) yüzyılımıza kadar devam ettirilmiştir.*" (13) ifadeleriyle konuyu biraz daha derinleştirerek, hayvan figürlü halıların da ; sonraki kuşağı temsil eden sekizgen madalyonlu halıların da adresini Bergama ve çevresi olarak göstermektedir.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A)Ertuğ, Ahmet, *Turkish Carpets From The 13 th -18 th Centuries, Sponsored By Tekstübank*, ss: 62, plt: 40

(B)Ertuğ, Ahmet, *A.g.e.*, ss: 64, plt: 42

(C)Ertuğ, Ahmet., *A.g.e.*, ss: 69, plt: 46

(D)Ertuğ, Ahmet, *A.g.e.*, ss: 51, plt: 32

(E) Ertuğ, Ahmet, *A.g. e.*, ss: 52, plt: 33

(F) Ertuğ, Ahmet, *A.g.e.*, ss: 54, plt: 34

LEVHA 12

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
147x196 cm
23x28 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiisinden
T.İ.E.M. Env. No: 402
(G)

- (G) Ertuğ, Ahmet, *Ag.e.*, ss: 43, plt: 29 (H) Ertuğ, Ahmet, *Ag.e.*, ss: 63, plt: 41
(1) Sönmez, Neslihan, Bergama Evlerinin Gelenekse/ ve Batı Etkili Özellikleri, Bergama- Belleten, s: 8, Eylül 1998, Bergama Evleri Özel Sayısı, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., İzmir 1998, ss: 24-25
(2) Yetkin, Şerare., *Türk Halı Sanatı, Türkiye İşBankası Yay.*, Ankara 1991, ss. 33
(3) öney, Gönül., "Anadolu Türk Halısının Serüveni", *Arış Der.*, s: 1, Mart 1997, Atatürk Kültür Düve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay, Ankara 1997, ss: 50-54
(4)a. Erdmann, Kurt., *Oriental Carpets, AZivemmer Ltd., London, 1960, Plt: 35, 36,37,38,39,40, AI, 42,45*
b. Erdmann, Kurt., *Siebenhundert Jahre Oriet-Teppich, Bussesche Verlagshandlung GMBH. Herford, 1966, s: 48,97, plt.:VI*
(5) Asianapa, Oktay., *Türk Halı Sanatının Bin Yılı, Eren Yay.*, İstanbul, 1987, Lev: 70,71,72,73
(6) Herrmann, Eberhart, *Seltene Orientteppiche, Band- IX, 1987, plt: 16*
(7) Jacobsen, Charles W, *Oriental Rugs, A Complate Guide, Charles E. Tuttle*

LEVHA 13

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
157x212 cm
25x32 kalite/dm²
Eskişehir-Sivrihisar
Şeyh Baba Yusuf
Camiinden
T.İ.E.M. Env. No.: 694
(H)

CompanyInc. Publischers, Japan, 1962, plt: 121

(8) Hangeldian, Armen E., *Les Tapis D'Orient*, Guy Le Prat Editeur, Paris VI, s. 242.b

(9) Gönül, Macide., *"Türk Halı ve Kilimlerinin Teknik Hususiyetleri"*, *Türk Etnografya Der.*, s: II, 1957, ss: 69-65

(10) Ferrero, Mercedes Viale., *Rare Carpets From East And West*, Orbis Books London, 1972, plt: 67

(11) *Turkish Handwoven Carpets, Catalog No: 2*, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987, Lev: 121,146

(12) Özhan, Nigar., *"Bergama'da Eski ve Yeni Halıcılık"*, *Türk Etnografya Der.*, s: 12, 1969, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1970, ss: 123-127

(13) Deniz, Bekir., *"Kozak (Bergama) Yöresi Halıları"*, *Arış Der.*, s: 2, 1997, Atatürk Kültür Düve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay, ss: 18-37

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
119x191 cm
34x36 kalite/dm²
(A)

İtalyan ressam Lorenzo Lotto (Venedik 1480- Loreto 1556) tablolarında görüldüğü için bu ressamın adını alan ve bu ressamın yaşadığı tarihlere göre de tarihlendirilmiş olan Anadolu Türk el dokumaları halılarımızın Batı Anadolu'da dokunmuş çok önemli bir grubunu, zemininde Rumi geçmeli rapor motifli halılar olan bu grup halılar oluşturmaktadır. Gerek Türkiye'de gerekse Avrupa ve Amerika'daki Müze veya Özel koleksiyonlarda Lotto tablolarında görüldü için Lotto grubu Türk halıları adıyla etiketlenilenmiş olan çok miktarda Anadolu Türk el halısı bulunmaktadır. Bu koleksiyonlardaki halıların da tıpkı Holbein grubu halılar gibi önceleri Uşak ve çevresinde dokundukları düşünülüyordu. Ancak bu örneğimizdeki gibi renk, desen ve teknik yapısıyla Batı Anadolu Bergama çevresinde dokunmuş olması muhtemel halılar ortaya çıktıkça, Uşak dışında Anadolu geleneksel halı üretim merkezlerinde de bu halıların dokunabileceği belirginleşmiş oldu. Bu halıdaki çınar yaprağı bordürü, son dönem Bergama ve çevresindeki halılarda halen sevilerek uygulanan bir geleneğin öncüsü olmalıdır. Bu Bölüm Dipnotu (A) Herrmann, Eberhart, *Seltene Orientteppiche, Band: X*, 1988, plt 7

LEVHA 15

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
125x192 cm
Topkapı Sarayı
Müzesi
Env. No.: 13/2043
(A)

Batı resmindeki Anadolu Halıları üzerine uzman olarak kabul edilen John Mills tarafından 1991 yılında yayınlanan güzel bir çalışmada (1) bu grubumuza giren ve Avrupa'ya ihraç edilen Anadolu Türk haklarıyla ilgili olarak : *"Tablolarındaki tasvirlerle dayanarak bir grup belli başlı Türk "anahtar delikli" seccadeler Anadolu'da dokunarak 15. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyılın ilk yansına kadar italya'ya ihraç ediliyordu. Sonraları bu halılar artık ne italyan tablolarında ne de 17. yüzyıl Hollanda tablolarında görülecektir. Transilvanya'da hayatta kalmış 16 ve 17. yüzyıllara ait yüzlerce halı arasında, diğer seccade örnekleri de dahil olmak üzere bu gruba ait halıların bir başka örneği daha yoktur. Bir varsayım olarak ; ya ihracat yapılmadı, ya da o atölye üretimine son verdi Daha sonraları üretilen bu tarz köy halıları hala nadiren de olsa bulunabiliyorlar. Bu grup halılar son zamanlarda bütün dikkatleri üzerlerine topladılar."* Denilerek hem bu halıların tanımı, hem de konuyla ilgili görüşler ortaya konmuştur.

Bat resminden yola çıkılarak tanımlanan bu koleksiyon ile ilgili betimleyici çalışmalar yanı sıra, konuya bir de Türkmen etnografyası açısından bakılabilir mi? diye düşünebiliriz.

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
Özel Koleksiyon
(B)

Öncelikle batıya, Anadolu'dan ihraç edilmiş olan halılar tümüyle, atölye üretimi kapsamında üretilmiş halılar olabilir mi?, Anadolu'da erken dönemlerde kurulmuş olan halı atölyelerine ait kayıtlara veya belgelere henüz ulaşamadığımız için bilemiyoruz. Ancak, genel Anadolu Türkmen kültür tarihi, Türkmen etnografyası ve Türkmenlerin Anadolu'daki konar göçerlikten yarı konar yarı göçerliğe buradan da yerleşik düzene geçiş sürecini iskan tarihi açısından, detaylı ve geniş perspektifte ele alabilirsek, Uşak dışında ihracata yönelik çalışan ve bu nedenle de siparişleri karşılayan ticari yapıdaki atölye halıcılığının Anadolu'da yaygın olmadığını görebilir ve anlayabiliriz.

Ressam isimlerine ve dönemlerine göre etiketlenen ve çoğu Anadolu'dan ithal edilmiş Türkmen dokumaları halılarının bütününde, birbirlerinden farklı ve münferit olan ve "geleneksel" havayı yansıtan ince nüansları görmeye çalışmak gerekli olabilir diye de düşünebiliriz. Kentli veya köylü "ev" tezgahlarında, "dokuyucuya has" ve farklı özelliklerde çıkan bu dokumalar, batılının Şark Halı organizasyonları etkisiyle görmeye alıştığı Türkiye'yi atölye; Türkmen dokuyucusunu da atölyedeki halı işçisi gibi algılayan üretimlerden farklı, atölye halı kriterlerinden uzak, daha etnografik ve geleneksel ürünlerdir.

LEVHA 17

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
143x200 cm
Özel Koleksiyon
(C)

Çünkü çoğunlukla Anadolu Türkmen dokumaları, Türkmen konar- göçer veya yerleşik yaşamının ayrılmaz bir bütünüdür. Bu yaşamın doğal bir ürünü olarak, evdeki mevcut tezgahlardan incelikle günlük , doğal ve sosyal alışkanlıkların bir sonucu' olarak üretilirler Anadolu halı ve kilimleri.. Üretim fazlasına sahip olduğu noktalarda da satılabilir bu dokumalar. İşte bu kıvamda; kendisine gelen siparişi de "alışkanlıklarındaki ve belleğindeki desen ölçüsünde" karşılayabilir Türkmen kadını...

Ayrıca, Anadolu Türkmen dokumalı içinde belirli dönemlerde dokunmuş, sonradan bu tarzda desenlere ve halılarına rastlayamadığımız Bellini grubu halıları gibi dokuma tipleri de çoğunluktadır. Sivas Şarkışla Ulu Camiinde bulunan Şarkışla Halıları da bu dönemlerde dokunmuş ancak devamını başka hiçbir yerde göremediğimiz dokumalardır. Bunu, herhalde o atölyeler üretimine son verdi diye algılayabilmek yerine o Türkmen grubunun başına gelen toplumsal veya sosyal nedenlerde aramak daha yerinde olacaktır.

Venedik okuluna bağlı İtalyan ressam kardeşlerden Giovanni Bellini (1430 - 1516) tarafından yapılmış olan 1507 tarihli *"The Doge Loredan and Four Advisers"* tablosunda yer alan ve bu gruba giren desen örnekli halı ile, Ağabeyi

LEVHA 18

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
143x196 cm
Özel Koleksiyon
(D)

Gentile Bellini (1426 - 1507) tarafından geç 15. Yüzyıla tarihlendirilmiş "*The Virgin and Child Enthroned*" tablosunda yer alan benzer desenli halı dolayısıyla önceleri bu grup halılara 'Bellini tablolarında görülen Türk halı seccadeleri' ismi veya daha kısa ifadeyle "Bellini grubu halılar" ismi verilmişti. Daha sonra yukarıda sözü edilen çalışmalarda olduğu gibi, halı zemininde desen semasındaki alt veya üst halı kenarlarında iç kısma doğru bir niş yaparak dolaşan "su" motif zincirine "anahtar deliği" ismi yakıştırıldı ve bu grup halılar "*keyhole*" seccade halıları olarak tasnif edilmiş oldu.

Ressamların tablolarına göre tasnif edilen diğer halılarımızda olduğu gibi bu grup halılara ait bir çok örneğin Uşak çevresinde dokunmuş olması nedeniyle bütün bu grup halılar, Uşak çevresi dokumaları içinde tasnif edildiler. Ancak, Uşak desenleri yanı sıra ortaya çıkan bu gruba ait farklı bordur desenlerindeki geleneksel halıların, dokuma teknik kaliteleri ve Bergama'ya has renkleri ile Batı Anadolu Bergama ve çevresinde dokunmuş olabilecekleri yönünde bir kanaat oluştu ve bu grupta yer alan halılarımız, Bergama ve çevresi dokumaları içinde yayınlarda yer aldılar.

LEVHA 19

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
155x197 cm
Özel Koleksiyon
(E)

Türkiye veya Avrupa hah koleksiyonları içinde, Uşak ve Bergama çevresi dokumaları yanı sıra bu desen yapısında İç Anadolu, ve Doğu Anadolu Halısı olarak etiketlenirilmiş bazı halıların bulunması da; bu desen karakterindeki geleneksel el halılarımızın, atölye halıcılığı kapsamı dışında ve geleneksel Türkmen yerleşimlerinin farklı bölgelerinde, yarı konar - yarı göçerliğin bütün bir Anadolu'yu "yurt" gören belleklerin, köy el tezgahlarında üretilebileceğini de akla getirmektedir.

Bölüme ait Dipnotlar

- (A)Rogers, J.M.- TezCan, H, Topkapı Sarayı Museum, Teppiche, Schuler Verlagsgesellschaft Herrsching Am Ammersee, 1987, Plt 40,
(B)Antik&Dekor Der., s:43, 1997, Antik A.Ş. Yay., ss: 64, Londra Sotheby's Müzayede kuruluşunca satışa sunulan halı
(C)HALI, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 66, London 1992, ss: 63,EskenaziKoll.
(D)HALI, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 68, London 1993, ss: 33, Prof. Dr.Med.AJ.BeurenKoll.
(E)HALI, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 74, London 1994, ss: 90, The AlexanderKoll.
(1) HALI, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 58, London 1991, ss: 86-103

LEVHA 20

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
156x220 cm
20x20 kalite/dm²
Çarşamba Mehmet
Ağa Camiisinden
T.İ.E.M. Env. No.: 290
(A)

Flaman ressam Hans Memling (1433 - 1494) tarafından 1494 tarihinde yapılan "vazoda çiçekler" tablosundaki , vazonun altına, bir masa üzerine serilerek resmedilmiş bir halı, ilginç ve bütün ayrıntıları verilen deseni ile çok dikkat çekmişti. Anadolu'da dokunarak Avrupa'ya gönderilmiş bu halıda düzenli geometrik bölünmeler içindeki "Türkmen Gülü- Gölü" ya da "Türkmen Aynası" motifleri 15. yüzyıl Türkmen dokuması halılar için literatüre "geometrik üslup Türk halıları dönemi" kavramını getirmiş oldu.

13. yüzyıl Selçuklu Beylikler dönemi Konya ve Beyşehir halılarından sonra 14. yüzyıl hayvan figürlü Türk halılarını tanımlayan batılı öncü halı araştırmacıları, bu resimdeki halıları ise 15. yüzyıl Anadolu geometrik şemalı halılar dönemi olarak adlandırdı. Özellikle bir kısım araştırmacılar ise , bu resimde yer alan Türkmen gülü- gölü ya da Türkmen Aynası motifine de; resmetmesi dışında halıya hiçbir katkısı olmayan ressamın ismini, "Memling Gülü" ismini vermiş oldular.

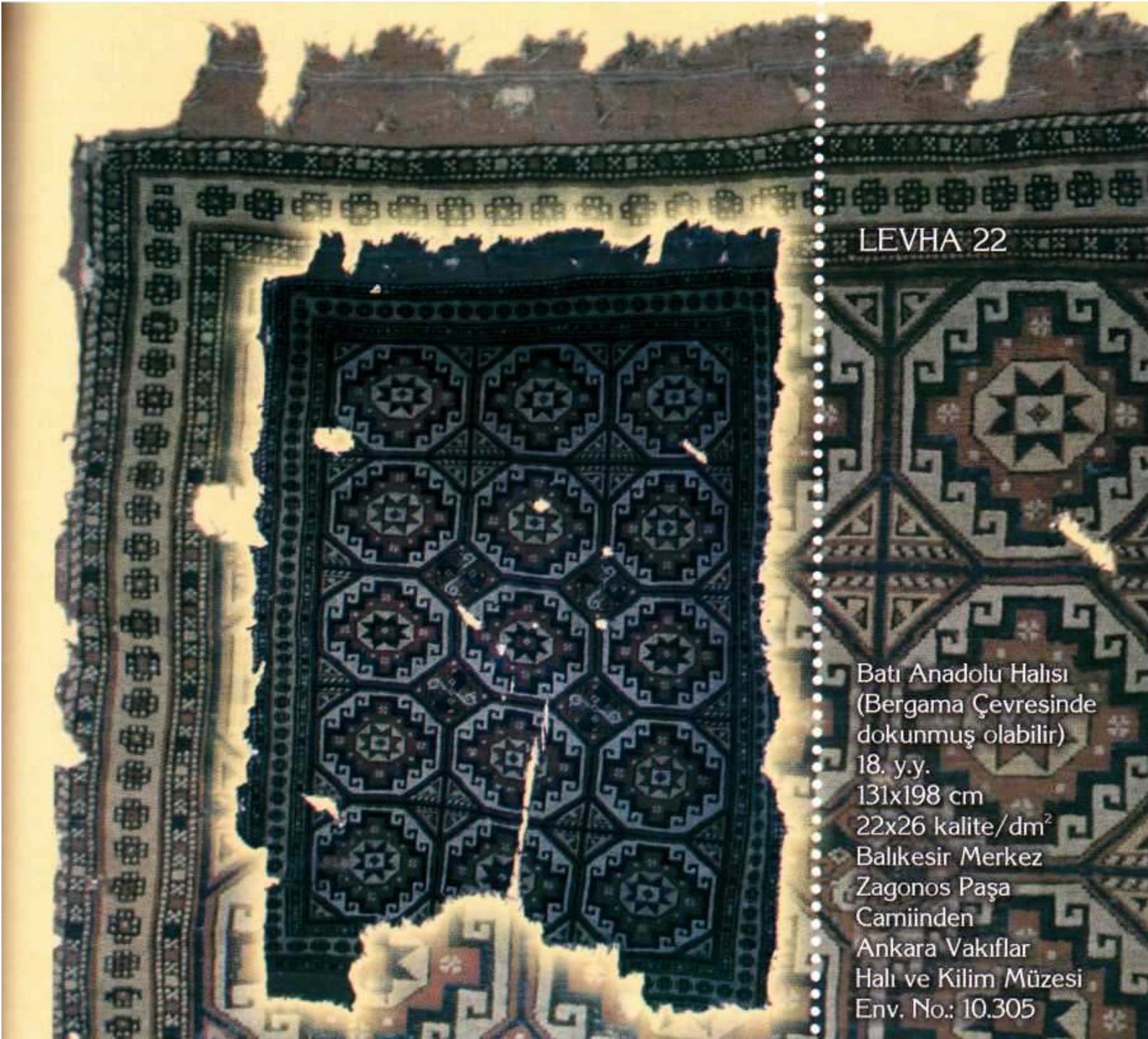
Genel ismiyle Türkmenleri, özel isimleriyle Oğuzları ve bütün boylan ve oymaklarıyla kaynak niteliğinde bir tarihçe ile ele alan Sn. Faruk Sümer, Türk ve

LEVHA 21

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
140x173 cm
22x24 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(B)

yörük gibi çok değişik isimler alan Anadolu'ya gelmiş bütün Türkmen boy ya da oymaklarının birbirinden farklı olmadığını ; tümünün büyük Türk eli içindeki Oğuz ya da Türkmen isminden türetilerek bu güne ulaştığını geniş bir biçimde bize aktarmaktadır:

"Arablar'ın hem Emeviler, hem de Abbasi'ler devrinde, bir çok defalar bizzat halifelerin kumandasında muazzam ordular halinde gelip de bir türlü alamadıkları Anadolu, 1071 yılındaki Malazgirt savaşını takip eden 8-10 yıl içinde baştan başa açılmıştı. Halbuki fetih tek bir kumanda altında ve muntazam bir plan dahilinde de yapılmamıştı. Fethi müteakip ülkenin her tarafı Oğuz kümeleri ile doldu Bunlar Türkistan ve İran'da yaşayan eldaşları tarafından daima besleniyor ve yeni gelenlerle sayıları daima artıyordu. Fetihten sonra Anadolu ile Türkistan arasında bir göç kanalı meydana gelmişti XIII. Yüzyılın birinci yarısının ortalarına doğru Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya birbiri arkasından kalabalık Türkmen kümeleri gelmeye başladı. Bunlar 1220' de başlayan Moğol kasırgasından kaçıyorlardı. Böylece Oğuzlar'ın ezici çoğunluğu Anadolu'da toplanmıştı"....

LEVHA 22

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)

18. y.y.

131x198 cm

22x26 kalite/dm²

Balıkesir Merkez

Zagonos Paşa

Camiinden

Ankara Vakıflar

Halı ve Kilim Müzesi

Env. No.: 10.305

" Osmanlı Hanedanının mensup bulunduğu oymağın da, rivayet edildiği gibi, Moğollar'ın önünden kaçıp Anadolu'ya gelen Türkmen kümeleri arasında olması, bize göre en kuvvetli ihtimaldir. Bu arada Sir-Derya boylarındaki şehirlerde ve köylerde yaşayan oturak Oğuzların'da, bilhassa, Moğol kılıcı altında can vermemek, onlara tutsak düşmemek, Moğol istilasını takiben Türkistan'da baş gösteren korkunç açlıktan ölmek ve nihayet eldaşlarının yaşadığı emin bir ülke olması gibi sebepler yüzünden Anadolu'ya geldikleri anlaşıyor. Sonuç olarak Anadolu'nun pek büyük bir kısmı XI. Yüzyıldan başlayarak XIV. Yüzyıla kadar süren yoğun göçler ile her bakımdan bir Oğuz (Türkmen) Ülkesi vasfını aldı ki, bu hususu XIV. Yüzyıl yabancı müellifler de fark etmişlerdi" (T)

Bu etkiyle olacak, bizler bu çalışmalarımızda yerleşik düzene geçerek Türk adını almış kesim ile henüz konar göçer durumdaki oymakları anlatan yörük kesimi ile Anadolu'da daha birçok isim almış boylar arasında bir kavram farkını gözetmemek için genellikle "Türkmen" kavramını , halıları ile ilgili olarak da

LEVHA 23

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
16. y.y.
100x134 cm
20x21 kalite/dm²
Konya Müzesi
Env. No.: 859
(C)

"Anadolu Türkmen halıları" kavramını kullanıyoruz

"Oğuzlar Anadolu'ya gelirken maddi ve manevi harslarını da beraberinde getirdiler. Mezarı Sir-Derya boylarında bulunan Dede Korkut'un manevi şahsiyeti bile, destanların yanında Anadolu'ya geldi Oğuz Türkçesi bir çoklarının sandığı gibi Anadolu veya İstanbul'da değil, daha buraya gelmeden önce Türkistan'da iken bu günkü hüviyetlerini taşıyor ve orada da Türk lehçelerinin en incisi ve en zarifi şeklinde vasıflanıyordu. Bu vesile ile şu keyfiyeti çok kesin bir gerçek olarak söyleyelim ki, Oğuzlar'ın Anadolu'ya getirdikleri harsları, bu arada her türlü gelenekleri bütün hususiyetleri ile zamanımıza kadar kuvvetle yaşayıp gelmiştir. Günümüzdeki Anadolu Türklerinde, ataları olan Oğuzlar'ın harsları, ruhi davranışları ve antropolojik vasıfları hakimdir. "(2)

Oğuz harsı içindeki bu büyük geleneksel oluşum içinde, Türkmenistan'dan başlayarak Anadolu'ya gelen ve halen yaşatılan bir önemli "yanış"ımız da; "Türkmen gülü - gölü veya aynası" denilen, sekizgen bir madalyon

LEVHA 24

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
200x240 cm
Özel Koleksiyon
(D)

çine yerleştirilmiş, kancalı kıvrımları, basamakların iç yönüne bakan madalyonların halı zemini içine düzenli olarak yerleştirildiği desen düzenindeki halılarımızda yaşamaktadır. Bu halılar, 15. Yüzyıl ressamlarının tablolarına konu oldukları zamandan itibaren yaklaşık son dönemlere dek, Anadolu'da Türkmen kadını elinde çok çeşitli yörelerimizde dokunmaya devam etmişlerdir. Özellikle, Batı Anadolu Bergama çevresinde dokunmuş olabilecek, levhalarımızda yer alan halılar özelliğinde, benzer karakterde çok özgün halılar Kuzey Kafkasya Mogan çevresinde de dokunmaktadır.

Ancak, Batı Anadolu el halıları kapsamında Bergama'da ve çevresinde bu tarz desende üretilmiş olması muhtemel bu kıymetli halılar, bütün Türkmen dünyası içindeki kendine has ve nüansları farklı yapısıyla olanca güzelliklerini ve gelenekselliklerini yansıtmaya devam etmektedirler. Bölüme ait Dipnotlar:

(A) Ertuğ, Ahmet, *Turkish Carpets From The 13th - 18th Centuries*, Sponsored By Tekstilbank, (Published in Conjunction With The "Turkish

LEVHA 25

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
146x150 cm
20x20 kalite/dm²
Afyon Mısri Camiinden
(E)

Carpets From The 13 th -18 th Centuries" Exhibition Held At The Museum of Turkish And İslamic Arts, İstanbul, 26 September -12 November 1996), s: 81, Plt:57

(B) Herrmann, Eberhart., *Seltene Orientteppiche*, Band: X, 1988, Plt 12

(C) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987, Plt-149

(D) *HALLI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 48, London 1989, s:51, Emil Mirzakhanian Koli.

(E) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 3, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1990, Plt: 272

(1) Sümer, Faruk., *Oğuzlar, (Türkmenler) (Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları)*, İstanbul, 1972, ss: XIII- XIV

(2) Sümer, Faruk., *A.g.e.*, ss: XIV

LEVHA 26

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
Özel Koleksiyon
(A)

Gerek Uşak ve çevresindeki münferit köy el tezgahlarında veya atölyelerde, gerekse bütün bir Batı Anadolu geleneksel halı dokuyabilen köy el tezgahlarında üretilmiş olması muhtemel halılardan önemli bir grubu, Transilvanya bölgesinde görülmelerinden ötürü adına "Transilvanya Anadolu Türkmen halıları" denilen bu gruba ait halılar oluşturmaktadır. 15. Yüzyıldan itibaren Batı Anadolu ve İç Anadolu'daki geleneksel halı dokuma merkezlerine sipariş edilerek dokutulduğu tahmin edilen ; belirli desen şemasına sahip, özellikle kartuşlu bordürleriyle dikkati çeken bu grup halılar; geleneksel Anadolu Türkmen dokumaları içinde "sipariş halı", "ticari halı" veya "atölye halıcılığı" kavramlarını da gündeme getiren ayrıcalıklı bir konumdadır.

Bu günkü Macaristan sınırları içinde kalan ve Transilvanya Bölgesi olarak tanımlanan bölgede bulunan zengin bütçeli kilise veya manastırlar ile soylu zengin aileler, 15 veya 16. Yüzyıldan itibaren Anadolu'dan seccade ebatlarında, mihraplı veya çifte mihraplı desenli, özellikle bordürleri belirgin kartuşlarla çevrelenmiş özel bir halı desenine ilgi duymuş olmamalıdır ki, bu desen karakterinde bir çok Batı veya iç Anadolu'da dokunmuş Türkmen halısını bu bölgeye ithal etmişlerdir.

LEVHA 27

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
127x185 cm
Özel Koleksiyon
(B)

Ressam Jan Verkolje ve diğer bazı ressamın tablolarına da konu olan ve çoğu Transilvanya bölgesinde bulunan bu grup halılar, 1914 yılında Budapeşte'de düzenlenen bir sergide bir araya getirilerek teşhir edilmiş ve "Transilvanya Halıları" ismiyle de büyük ilgi görmüşlerdir. Çok önemli olan bu sergideki isimlendirme nedeniyle de bu desen semasındaki Anadolu Türkmen dokumalarına "Transilvanya Grubu halılar" denilmiştir.

Bu gruba giren Anadolu Türkmen dokumalarının sınıflandırılmaları ise geleneksel Anadolu halı gruplarının genel karakteristikleri içinde ele alınmalarıyla çeşitlilik kazanmaktadır. Uşak ve çevresinde dokunmuş olabilecek geleneksel köy el halısı veya atölye tipi Transilvanya grubu Anadolu halıları yanı sıra, Batı Anadolu Bergama ve çevresi, Gördes ve çevresi veya Konya veya çevresinde, veya daha bir çok yörede dokunmuş olabilecek köy el halılarına da rastlanabilmesi, bu grup halıların Anadolu'da sadece bir merkezde veya atölyede değil bütün bir geleneksel dokuma merkezlerinde de sevilerek yapıldığını ve sonradan Avrupa'ya ihraç edildiğini düşündürmektedir.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A) Bennet, Ian., *Book of Oriental Carpets And Rugs*, Hamlyn, 1972, s: 87

(B) *HALL*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 47, London 1989, s:48,

LA. Mayer Memorial Institute For Islamic Art, Jerusalem Koli.

LEVHA 28

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
135x187 cm
29x32 kalite/dm²
Biga Camii Kebirden
T.İ.E.M. Env. No.: 420
(A)

16.yüzyıl sonu, 17.yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı devletinde gelişen hat, tezhip, kumaş ve cilt sanatlarındaki nakkaşhane destekli geleneksel el sanatları, halıcılık alanında oldukça yeni gelişmelerin gündeme geldiği dönem olmuştur denilebilir.

Bu dönemde saray nakkaşhanesine bağlı olarak gelişen bu sanatlar, geleneksel tasarım alışkanlıklarıyla üretimin yapıldığı alanları da etkisine almış gibidir. Bu devir cilt kapaklarını andıran salbekli veya salbeksiz, küçük veya büyük şemse madalyonlu halı desenleri, Çintemani motifli kumaş ve çini desenlerinden geliştirilen kaplan benekli halı desenleri ve birbirine geçme yıldız madalyonlu halı desenleri bu dönemin; geleneksel tasarım alışkanlıklarına getirdiği etkilerden veya geleneksel alışkanlıklara doğal olarak alınmış yeniliklerden bazıları arasında sayılabilir. Bunlar içinde özellikle büyük madalyonları ile dikkati çeken halılar ise bütün geleneksel halı dokuma merkezlerinde etkisi hissedilen en yaygın gruptur denilebilir.

LEVHA 29

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
152x274 cm
26x26 kalite/dm²
Konya Alaaddin
Keykubat Türbesinden
T.I.E.M. Env. No.: 382
(B)

Bu dönemde Doğudan batıya bütün bir Anadolu geleneksel halı dokuma merkezlerinde devam eden gelen biraz etnografik, talep ortamında da satışı yapılabilen, geleneksel halı dokumacılığı içinde ortaya çıkan bu tip, büyük madalyonlu veya çintemani desenli daha çok saray çevresinde oluşan sanatlarla yakın veya "onlardan esinlenen" tasarımlar ; önce, daha geleneksel ve figüratif olmayan madalyonlar biçiminde, daha sonra daha figüratif madalyonlar biçiminde en son olarak da salbekli köşe ve ortaları iyi hesaplanmış desenlerle ortaya konan bir yeni gelişmeyi belirlemiştir. Şüphesiz Halı sanatını diğer el sanatlarından ayrı düşünmek doğru değildir, ancak İstanbul, nakkaşhane veya biraz onunla dirsek temasında üretim yapan Uşak bölgesinin desen düzenlemesi ve ebatları iyi hesaplanmış halıları hariç tutulursa, bütün bir geleneksel kuşak Anadolu'daki büyük madalyonlu bu gelişme dikkatli ve iyi bir tahlille irdelenebilmelidir.

LEVHA 30

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
135x185 cm
22x32 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(C)

Batı Anadolu Bergama çevresi dokumaları içinde Büyük madalyonlu halıların ilk evresini , sekizgen madalyonlu halılardan aşına olduğumuz, halı zemininde yer alan iki büyük bölünmüş saha içindeki daha küçük formlu iki adet madalyondan oluşan geleneksel tasarımlı halılar oluşturmaktadır.

Levha 28'de örneğini sunduğumuz halıda, sekizgen büyük madalyonlu halıların desen şemasında ancak, küçük sekizgen motifin etrafı birbirine simetrik madalyon formuyla biçimlendirilmiş ve etrafına köşe oluşturacak bir geleneksel tasarım uygulanmıştır. Daha az figüratif motiflerden oluşan Köşe- göbek espirisi madalyonlu halıların ilk örneklerini teşkil eder gibidir. Levha 30 örneğindeki halımızda ise gene sekizgen madalyonlu Bergama ve çevresi halılarında gördüğümüz madalyonun biraz abartılarak uygulandığı görülür. Burada sekizgen madalyonların özellikle çerçevesi sanki bir tekrarmış gibi algılanırken, ortasına yerleştirilen ve madalyonun merkezi sayılan desende İç Anadolu Bölgesi, Konya

LEVHA 31

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
138x173 cm
Özel Koleksiyon
(D)

veya Karapınar çevresi geleneksel dokumalarındaki madalyonlarının havası hissedilir. Köşelerdeki daha küçük sekizgen madalyonlar ise halıyla ilgili olarak Batı Anadolu, Bergama çevresi dokumalarının tipik özelliklerini vurgular. Levha 29'daki halımızda bu büyük madalyon formuna altta ve üstte salbek ilave edildiği görülür. Tahmin ediyoruz büyük madalyonlu gruba giren en belirgin, ve tasarımı geleneksel ellerde iyi düşünülmüş ve uygulanmış örneği, levha 29 ve 32 nolu bu halılarımızdaki gelişmelerde aranmalıdır.

Bizim dikkatimizi çektiği kadarıyla, bugün için bilinen ve anlaşılan ve önemli örneklerini Uşak madalyonlu halılarında gördüğümüz halılar ile, diğer Anadolu mahalli ve geleneksel halı gruplarında görülen madalyon desenlerindeki, geleneksel Türkmen kadının veya dokuyucusunun "gördüğü motifleri" algılama ve taklit etme farkıdır.

Önceki bölümlerde üzerinde tartıştığımız gibi, eğer bütün batılı halı

LEVHA 32

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
125x162 cm
20x30 kalite/dm²
T.İ.E.M. Env. No.: 289
(E)

severler, Anadolu Türkmen dokuyucusuna belirli desenleri vererek hah dokutturmuş ve Avrupa'ya ithal edebilmiş olsalardı, Uşak çevresindeki atölyelerde dokunduğu gibi çok sayıda ve birbirine yakın desende her halı bölgemizin de halısının olması gerekebilirdi. Ancak , sadece bu dönemde ele aldığımız madalyonlu halılar grubunda bile, Batı Anadolu'dan başlayarak Doğu Anadolu'ya kadar her bir geleneksel hah bölgemizde, birbirinden çok -çok ayrı desende madalyonlu halıların bulunması, bütün bu halıların, Türkmen kadını tezgahından ve elinden öncelikle etnografik birer ürün olarak çıkmasıyla ilgilidir. Bu açıdan bu halılar öncelikle Türkmen etnografyasının bir ürünü olarak görülmeyi hak etmektedirler. Eğer yanlış düşünmüyorsak, bu zengin etnografyanın bir ürünü olarak da tezgahlardan ayrı -ayrı ve ünik özelliklerde çıkmakta ve, bu kadar çok desende ve farklı bölgelerde üretilebilmekte ve talebe göre de satılabilmekte, ve daha önemlisi talep edildiği için de üretilmeye devam edilmektedirler.

LEVHA 33

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
165x245 cm
28x34 kalite/dm²
Ankara Entografya
Müzesi
(F)

Sn Gönül Öney bu gelişmeyi: "Belki de önceki yıllara göre daha çok sayıda dokunan XVII. Ve XVIII. Yüzyıl Batı Anadolu Bölgesi halıları, bol olarak Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Bildiğimiz kadarıyla Orta ve Doğu Anadolu Bölgesinden toplanan halılar, sadece Bergama veya Batı Anadolu'daki bir merkezden değil, aynı zamanda Doğu Anadolu'dan, Karadeniz'in kuzeyinden, muhtemelen kara yoluyla Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Bugün Konya, Kayseri, Erzurum, Kars gibi merkezlerde Bergama; Erzurum ve Kars çevresinde ise Ladik halılarının bulunması ve bugün de dokunması bunu göstermektedir." (1) diyerek konuyu Avrupa'da talep bulan halıların, çok çeşitli kanallardan ve yörelerden yapılmakta olan hem imalata hem de ihracata bağlamaktadır.

Levha 31, 33, 34 ve 35 yer alan halılarımız Batı Anadolu, Bergama çevresinde dokunmuş olabilecek halılar olmaları yanında, biraz da Bergama ve

LEVHA 34

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
187x202 cm
19x31 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(G)

çevresine has ve gelenekselleşmiş kabul edilen desen özellikleri taşımakta olabilirler. Bu haklardaki madalyonlar ile Uşak çevresi Yıldız madalyonlu halıların madalyonları arasında bir akrabalığın bulunduğu da göz ardı edilmemelidir diye düşünebiliriz. Yıldızlı Uşak halılarının Nakkaşhane tasarımları yansıyan motiflerine göre Batı Anadolu Bergama çevresine has yıldız madalyonlu halılar, daha az figüratif ve genel desen şeması itibariyle birbirine yakın ancak bütünü oluşturan detay motifleri itibariyle çok farklı motiflerden dokunmuş, münferit kentli ev tezgahlarından çıkmış ve her birisi ayrı ele alınması gerekli geleneksel Bergama çevresi el halıları olmalıdır.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A) Ertuğ, Ahmet., *Turkish Carpets From The 13 th - 18 th Centuries*, Sponsored By Tekstilbank, ss:84, plt: 60

(B) Ertuğ, Ahmet., *Turkish Carpets From The 13 th - 18 th Centuries*,

LEVHA 35

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
180x284 cm
Özel Koleksiyon
(H)

Sponsored By Tekstilbank, ss: 139, plt: 101

(C) Herrmann, Eberhart., *Seltene Orientteppiche*, Band: IX, 1987, plt: 16

(D) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 45,

London 1989, ss: 72-73 Eskenazi Koli.

(E) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,

DÖSİM yay., Ankara, 1987, plt: 69

(F) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 5, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM

yay., Ankara, 1995, plt: 532

(G) Herrmann, Eberhart., *Seltene Orientteppiche*, Band: VI, 1984, plt: 9

(H) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 52, London 1990, ss: 67, Mardiros Madayan Koli.

(I) Öney, Gönül., "Anadolu Türk Halısının Serüveni", Arış Der., s: 1, Mart 1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay., Ankara 1997, ss: 50- 54, s:52

LEVHA 36

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
172x235 cm
22x32 kalite/dm²
Eskişehir Baltacıoğlu
Camiinden
T.İ.E.M. Env. No.: 444
(A)

Bergama'ya hizmetleri sayılamayacak kadar çok, müzeci, kültür adamı Sn. Osman Bayatlı, Bergama çevresinde yaptığı güzel araştırmalardan bazılarını da, halı ve kilimler üzerine yoğunlaştırmış ve bu alandaki en son hizmetini Müze Müdürlüğüne kazandırdığı bu çevre dokumaları ile ilgili çok kıymetli bir koleksiyon ile adeta ölümsüzleştirmiştir. Çok erken örnekler olmasa da, özellikle son dönem dokumalarına ait Müze koleksiyonundan bu çevreye ait halıları, Çanakkale, Yuntdağı, Yagcibedir ve Kozak grubu halıları bölümümüzde bulacaksınız. Böyle bir çalışmasında konuyu irdeleyen Sn. Bayatlı:

"Bergama ve köylerinde XIX. Asır sonlarına kadar tezgahsız bir eu yok gibiydi. Hemen her evde pamuk bezi tezgahı veya halı tezgahı bulunurdu. Yapağı taranır, eğirilir, halı - kilim dokunurdu. Pamuk evdeki çıkıklarda mahliç yapılır, çıkıkta eğirilir, beyaz veya alaca bez dokunurdu. " (1) diyerek bize göre, konuyu en hassas yerinden yakalamış durumdadır. Gerçekten de on yedi grup halinde incelemeye çalıştığımız Bergama'nın, bu kadar zengin desen ve teknik karakterdeki halıları, ancak Bergama'nın her evinde mevcut geleneksel ve "kentli ev tezgah" larıyla ; geleneksel ve "Köylü el tezgah" larında ortaya konabilmesi mümkün dokumalar olabilir.

LEVHA 37

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
130x182 cm
30x34 kalite/dm²
Konya Alaaddin
Keykubat Türbesinden
T.İ.E.M. Env. No.: 447
(B)

Sn. Fatma Akbil tarafından belirlenen şu bilgi ise özellikle geç ve bize yakın dönemlerle ilgili ve biraz daha enteresandır: *"Tezgahı olmayan köylerde -mesela Çepni Aşireti (Tepeköy)- hayvancılıktan elde edilen yün bükülür, boyanır, yumaklanır ve ilçeye (Bergama'ya) "mutaf" olarak adlandırılan dokumacıya yollanır. Mutaftan ücreti karşılığı dokuduğu bu yün kilimlere "cacala" denir. "* (2) Öyle anlaşıyor ki, son dönemlerde Bergama çevresinde tezgahsız ev yok gibidir, ancak dokuma kültürü bulunmayan köylerde ise dokumaya ait hammadde bilinmekte, taranıp, eğirilmekte ve boyanıp yumak yapılarak dokutulmak üzere Bergama'ya gönderilmektedir. Bergama'da ise kendisine hazır olarak gelmekte olan taranmış, eğirilmiş, boyanmış yumakları alıp belirli siparişe göre "Cacala" kilimini dokuyan "Mutaftan" lar bulunmaktadır.

Bergama'da yerleşik Mutaftanlar konusunda henüz yeterli bilgilere ulaşabilmiş değiliz, ancak bunlar; az bir ihtimal de olsa kendilerine gelen kilim veya halı siparişini atölye gibi kullandıkları dükkanlarında, yarı endüstrileşmiş kilimler dokuyan bir yapıya sahip olabilirler, ve bu yüzden el tezgahında kaba kilimleri, ticari kilim standardında, tek örnek dokuyabilirler veya amillik sistemi içinde, anlaştığı evlerdeki münferit tezgahlara da bu siparişi vererek dokutturabilen kişiler olabilirler.

LEVHA 38

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
30x30 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(C)

Mutafık yapısını daha önceki yıllara ait Bergama ve çevresi dokumaları için düşünebilir miyiz? Bilemiyoruz. Ancak, birinci olasılığın içinde atölye tipi üretim koşullarının halıları gelmektedir ki, Bergama ve çevresinde atölye üretimi kapsamında değerlendirilebilecek aynı desen karakterlerinde dokunmuş ve sipariş izlenimi veren Uşak ve çevresi halıları benzerinde dokumalardan "şimdilik" söz edemiyoruz.

Bu gelenek daha önceki yüzyıllarda bulunsa bile bunun için ikinci olasılık daha akla yatkın gelebiliyor ki bu durumda , Bergama ve çevresindeki evlerde mevcut, etnografik ve geleneksel çevrenin ihtiyaçları için, doğal olarak ve belleklerde mevcut desenlerde üretim yapan, tanıdık münferit ev tezgahlarında, komşudan veya esnaftan gelen istekler de ücreti karşılığı dokunarak karşılanabiliyor durumdadır. 17 grup halinde desen geleneksellikleriyle gruplandırılan halılarımız da bu görüşü doğrular nitelikte, birbirine göre farklı ama aynı desen imajında münferit ev tezgahlarında ayrı -ayrı dokunmuş halılar konumunda düşünülebilirler.

İşte bu özelliklerde, benzer desen yapısında fakat ayrı geleneksel ev tezgahlarından çıkmış olması muhtemel dokumalardan bir grubu da , "Köşeli kare madalyonlu halılar" grubuna giren Batı Anadolu Bergama ve çevresinde

LEVHA 39

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
165x206 cm
27x39 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(D)

dokunmuş olabilecek halılar oluşturmaktadır. Bu gruba aldığımız halılarda en belirleyici özellik, Holbein grubu sekizgen madalyonlu Bergama halılarının, genel desen karakteristiğinin, köşeli madalyonlarla devam ettirilmesi gibi bir geleneği yansıttırıyor olmasıdır. Levha 36, 38 ve 40' ta yer alan halılarımız, yaklaşık aynı yüzyıllarda dokunmuş olması mümkün, Bergama ve çevresi Holbein Grubu sekizgen madalyonlu halılarla akraba olabilecek özelliklerde, "madalyonları köşeli" halılar konumundadır.

Genel özellikleri itibariyle Batı Anadolu Bergama ve çevresine has olarak algılanan bu tarz halılar açısından, ikinci bir nitelik farkı da; daha sonraki dönemlere atfedilecek olan Çanakkale halıları içindeki Kaz dağları Türkmen dokumaları içinde ele alınan "Altın tabak" desenli Çanakkale halılarına "kaynak" olarak gösterilebilecek bir grup olarak değerlendirilebilecek olmasıdır.

Daha genel bir bakışla betimlenebildiğinde, Batı Anadolu Bergama ve çevresinde dokunmuş olması mümkün bir çok halı grubu, daha sonraki yüzyıllarda Türkmen iskanının gelişmesiyle oluşan Çanakkale, Yunt dağı, Yagcibedir, Yüncü ve Kozak grubu halılarının; temel düşünce olarak Bergama ve çevresindeki büyük geleneksel havuzdan beslenmiş olabileceği ile ilgilidir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iskan hareketliliği artan bölgemizde oluşan

LEVHA 40

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
194X230 cm
Özel Koleksiyon
(E)

geleneksel yerleşimler ve buna bağlı geleneksel dokuma yapısı içinde kimliğini bulan Çanakkale dokumaları, Yuntdağı dokumaları, Yagcibedir Türkmen grubu dokumaları, Kozak grubu dokumaları veya Yüncü Türkmen grubu dokumaları, Bergama ve çevresine özgü geleneksel ve büyük estetik ortamdan köklerini almış olmalıdırlar.

Bölüme ait Dipnotlar:

- (A)Ertuğ, Ahmet, Turkish Carpets From The 13 th - 18 th Centuries, Sponsored By Tekstilbank, s: 71, plt: 48
- (B)Ertuğ, Ahmet, Turkish Carpets From The 13 th ■ 18 th Centuries, Sponsored By Tekstilbank, s: 55, plt: 35
- (C)Turkish Handvoven Carpets, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖŞİM yay., Ankara, 1987, plt: 44 ,
- (D)Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band: IV, plt: 11
- (E)HALI, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 40, London 1988, s: 26, Emil Mirzakhanian Koli.
- (1) Bayatlı, Osman., "Bergama'da Dokumacılık", Türk Etnografya Der., s: 2, 1957, Maarif
- Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müd. Yay., Ankara, 1957, ss: 53- 55, s: 53
- (2) Akbil, Fatma., "Bergama Dokumaları Cicim- Sili", Törkiyemiz Der., s: 21, Şubat 1977,Akbank Yay., İstanbul, ss: 12-16, s: 14

LEVHA 41

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
17. y.y.
132x175 cm
34x38 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(A)

1860'lı yıllardan sonra Çanakkale Kazdağları bölgesinde zorunlu olarak iskan ettirilmiş bulunan Türkmen gruplarının dokumaları bugün Çanakkale grubu halı ve kilimleri olarak etiketlenirilmiş bulunmaktadır. Bu çevrede dokunan ve geleneksel isimlendirme ile belirlenmiş belli başlı halı grupları şu şekilde özetlenebilir:

Zeminlerinde arka arkaya sıralanmış stilize turna motiflerinden dolayı adına Turnalı halı denilen "Turnalı Çanakkale Halıları"; zemininde sekizgen büyük iki madalyon içine yerleştirilmiş Çarklı elek motifinden dolayı adına Çarklı elekli halılar dedikleri "Çarklı elekli Çanakkale Halıları", gene zemininde iki büyük sekizgen madalyon içine yerleştirilmiş elek motifli madalyonlar dolayısıyla elekli halılar denilen "Elekli Çanakkale Halıları", zemininde ok biçimi uzantıları bulunan madalyonlar dolayısıyla oklu halılar ismi verilmiş "Çanakkale oklu halıları", bir

LEVHA 42

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
163x240 cm
20x24 kalite/dm²
Çanakkale-Biga
Çarşı Camiinden
T.I.E.M. Env. No.: 56
(B)

madalyonun alt ve üst kısmına yerleştirilmiş sarı zeminli üçgen formu alınlık motifleri dolayısıyla adına sarıbaş halılar denilen "Çanakkale Sarıbaş halıları" , birbirine bağlı basamaklı kutular formunda düzenlenmiş madalyonları ile dikkati çeken ve baratlı halılar denilen "Baratlı Çanakkale Halıları" ile zeminlerinde iki veya üç sıralı kartuşlar halinde yerleştirilmiş bantları bulunan ve güğümlü denilen "Çanakkale Güğümlü Halıları" bu gruplardan bazılarıdır. (1)

Gerek Türkiye ve gerekse Avrupa ve Amerika'daki Müze ve Özel koleksiyonların içinde yayınlanmış olan ve 19. yüzyılın ikinci yarısından önceye tarihlendirilmiş olan Batı Anadolu Bergama ve çevresi dokumaları olabilecek çok zengin bir halı grubu , yukarıda sözü edilen desenlere ve gruplara ait olabilecek daha eski nitelikteki dokumalardır. Gerek dokuma teknik yapıları ile gerek renk düzenleri ile Bergama ve çevresi dokumalarının özelliklerini yansıtabilen bu

LEVHA 43

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
166x207 cm
18x22 kalite/dm²
Çanakkale-Biga
Dimetoka Camiinden
T.İ.E.M. Env. No.: 389
(C)

halılar, Çanakkale grubunun ilk ve daha erken örnekleri gibidirler.

Son devirler içinde ele alınarak gruplanmış Çanakkale halıları, bir ölçüde, Bergama ve çevresindeki güzel yaylalarda bulunan ve 1860'lı yıllarda Çanakkale civarındaki Kazdağlarında, yayla mevsiminde bir gecede çıkan, "herkesin bulundukları yerde yerleşmesi emrine" göre zorunlu iskana tabi tutularak, artık Çanakkale'li sayılan Türkmen gruplarının, daha erken devirlerdeki Bergama ve çevresi dokuma geleneğinin bir devamı niteliğinde değerlendirilebilecek dokumalar olabilirler.. Veya başka bir değerlendirme ile de Çanakkale Kazdağlarına yerleşmiş bulunan Türkmen grupları , kendilerine çok yakın Bergama ve çevresi Türkmen geleneksel dokuyucusundan bu desen değerlerini alıp, kendilerine has biçimde değerlendirmiş de olabilirler..

Levha 41 ve 44' de yer alan batı literatüründe yayınlanmış olan halılar,

LEVHA 44

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
138x158 cm
32x44 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(D)

ortadaki madalyonları itibariyle bugün de Kazdağlan çevresinde Turnalı halılar olarak dokunan "Turnalı Çanakkale Halılarında " aynen devam ettirilmekte olan bir geleneğin öncü ürünü, Batı Anadolu Bergama ve çevresi dokumaları olmalıdır. 17 ve 18. yüzyıllara tarihlendirilmiş bu halılar, yukarıda betimlemeye çalıştığımız gibi daha erken dönemlerde, köklerini Bergama ve çevresinden besleyen Çanakkale halılarının , ortaya çıkma koşullarını yansıtan örnekler olabilirler.

Levha 42 ve 46'da ele aldığımız halılar ise aynı özellikte bugünkü Çanakkale çevresinde Sarıbaş modeli olarak adlandırılan halıların Bergama ve çevresinde dokunmuş olması mümkün erken örnekleridir. Özellikle levha 42' de yer alan halı, ortasındaki Turnalı madalyonu, onu alttan ve üstten çevreleyen sarıbaş kartuşları, köşelerdeki oklu madalyon çeyreği köşe motifleri ve en

LEVHA 45

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
160x230 cm
26x20 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1376

önemlisi bordüründeki Kozak Bergama havalisi "çakmak motifli" çerçevesi ile Çanakkale Kazdağları Türkmen grubu ve halılarının "ilk adresini" belirler niteliktedir.

"Yörede (Bergama Kozak Yaylası köyleri) halkın geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve halıcılığa dayanır. Adı geçen köylerde yerleşik hayatın yanında göçebelik geleneği hala sürmektedir. Her köyün Kozak ve Kazdağlarında (Çanakkale) yaylası vardır." (2) bilgisi halen yörede devam eden yayla hayatının ortak bir kültürü de devam ettireceği görüşünü desteklemektedir. Ve bu halılar bu düşüncüyü doğrulayan önemli parçalardır.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A)Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band: X, 1988, plt: 13

(B)Ertuğ, Ahmet., Turkish Carpets From The 13 th ■ 18 th Centuries, Sponsored

LEVHA 46

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
182x245 cm
22x24 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1725

By Tekstilbank ,s: 85, plt: 61

(C) Ertuğ, Ahmet., Turkish Carpets From The 13 th -18 th Centuries, Sponsored

By Tekstilbank ,s: 86, plt: 62

(D) Herrmann, Eberhart., Sekene Orientteppiche, Band: IX, 1987, plt:10

(1) Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye; "*Geleneksel Ev Tekstil Ürünlerimiz Anadolu Türk El Halıları: Çanakkale Halıları.*" , SAGEM Der.,(Sünerbank Holding A.Ş. Bursa Araştırma Geliştirme Ve Eğitim İşletmesi Teknik Yayını), Sayı: 24, Eylül- Ekim 1991, Bursa,ss: 35-40

(2) Deniz, Bekir., " *Kozak (Bergama) Yöresi Halıları*", Arış Der., s: 2, 1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay., ss:18-37

LEVHA 47

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
85x102 cm
23x30 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1621

LEVHA 48

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
100x133 cm
22x30 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1607

X

LEVHA 49

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. yy.
115x151 cm
25x25 kalite/dm²
T.İ.E.M. Env. No.: 306
(A)

Bu günkü idari yapılanma içinde birçok köyü ile başka vilayet veya ilçelerin sınırlarında kalan Yagcibedir Türkmen grubu, Yunt dağı Türkmen grubu ve Yüncü-Karakeçili Türkmen grubuna ait yerleşimler, Osmanlı Devleti idari yapılanması nedeniyle yakın zamana kadar Bergama ve çevresi yerleşimi olarak görülüp, bunlara ait geleneksel kültür mirası ve el sanatları da Bergama ve çevresi geleneksel kültürü içinde ele alınıp tanımlanmışlardır.

"Osmanlı salnamelerinde (1326) İzmir Sancağına bağlı Bergama Kazasının şu nahiyelerden oluştuğu görülmektedir:

1. Nıfs-ı Bergama (Merkez)
2. İlica-ı Bergama (Turanlı)
3. Nevahi-i Bergama (Kınık)
4. Kiliseköy (Reşadiye-Zeytin dağ)
5. Ayazmend (Altınoua)
- ö. Kozak
7. Dikili
8. Çandarlı

buna göre Bergama, bir ucu Madra Dağı, bir ucu Ege Denizi olan geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. "(1)

Son dönem kaynaklarında belirlenen bu büyük coğrafi yapı içinde de

LEVHA 50

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
93x146 cm
20x28 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1709

gene son devirler Bergama halılarını ele alan araştırmacılar (2) bu çevredeki dokumaları, sadece Yagcibedir, Kozak ve Yuntdağı grubu halıları ve kilimleri altında sınıflandırmışlardır:

"XIX. Asır sonlarına kadar Bergama ve köylerinde hemen hemen her evde dokuma tezgahı bulunmakta idi Bugün ise Bergama'nın ancak üç bölgesinin bazı köylerinde dokumacılık kalmıştır... Bergama'nın güneyinde 1084 rakımlı yaylada bulunan 60 kadar köyden bilhassa Seklik, Atçılar, Sarıahmetler, Maldan, Süngüllü, Pınarköy, Karahüseyinli, İsmaili, Bayramcılar ve Yeniceköy'de halı, kilim, heybe ve torba dokunmaktadır. Yuntdağı'da dokunan halılar deveboynu, yeşilbaş ve düz biçim isimlerini alırlar. Renkler koyu kiraz kırmızısı, koyu mavi ve natürel devetüyü rengidir."(3)

"Bergama'nın güneyindeki 60 kadar yörük köyünden bilhassa Hacıömerli, Seklik, Atçılar, Sarıahmetler, Karahüseyinli, İsmaili ve Yeniceköy gibi Yuntdağı köylerinde halı dokumacılığt devam ettirilmektedir."(4)

"Bugün ise Bergama'nın ancak üç bölgesinin bazı köylerinde dokumacılık kalmıştır: Kozak, Yunddağ ve Yagcibedir... Yunddağ: Bergama'nın güneyinde 1084 rakımlı yaylada bulunan 60 kadar köyden

LEVHA 51

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
95x150 cm
30x30 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1609

bilhassa: Seklik, Atçılar, Sarıahmetler, Maldan, Süngüllü, Pınarköy, Karahüseyinli, İsmaili, Bayramcılar ve Yehiceköy'de halı, kilim, heybe ve torba dokunmaktadır."(5) kayıtlarını çalışmalarına düşen araştırmacılar Sn. O. Bayatlı'dan aldıkları bilgiyle yetinmiş gibidirler.

Çanakkale Kazdağları Türkmen Grubu Bergama ve çevresi halıları bölümünde betimlemeye çalıştığımız gibi, gerçekten büyük bir coğrafyaya sahip Bergama ve çevresinin gerek 14. yüzyıldan itibaren mamur bir Türkmen şehri haline getirilen "kentli" yapısıyla, gerek etrafındaki konar- göçerliğe müsait muhteşem yaylalarıyla, hem yerleşik düzendeki Türkmen sosyal gruplarının, hem konar- göçer Türkmen sosyal gruplarının hem de yarı göçer- yarı konar Türkmen sosyal gruplarının daimi ve hareketli bir iskanına ev sahipliği yapması avantajını yaşadığını görüyoruz. Bu açıdan bakıldığında belki de, bu kadar çok çeşitlilikteki halı veya dokumacılık geleneğinin bir arada bulunduğu başka Anadolu Türkmen geleneksel etnografik yapısına ender rastlanabileceği anlaşılmaktadır.

Yuntdağı Türkmen grubu dokumacılık kültürü ; işte bu Bergama ve çevresi geleneksel zenginliğinin içinde, ondan teneffüs ederek hayat bulan bir yapıyı bize yansıtmakta gibidir. Sn. Osman Bayatlı'nın üstün gayretlerle kurduğu Bergama Etnografya Müzesinin koleksiyonlarında bulunan ve levhalarda

LEVHA 52

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
85x157 cm
20x26 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1646

sunduğumuz parçalar, öyle tahmin ediyoruz ki, yerleşik iskana geçmeden önce Bergama ve çevresi Türkmen dokumacılık kültürünün içinde olan ve bugün Yuntdağı grubu olarak tanımlanan halıların, bir kuşak öncesindeki durumunu ve kişiliğini ortaya koymaktadır.

Bölüme ait Dipnotlar:

- (A) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1987, plt: 96
- (1) Eriş, Eyüp., "Antik Yolculuk", Bergama- Belleten, s: 5, Eylül 1994, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Bergama, 1994, ss: 24- 25
- (2) O. Bayatlı, N. Özhan, F. Akbil, E. Eriş
- (3) Özhan, Nigar, "Bergama'da Eski ve Yeni Halıcılık", Türk Etnografya Der., s: 12, 1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1970, ss: 123-127, s:124
- (4) Akbil, Fatma, "Bergama Dokumaları Cicim- Sili", Türkiyemiz Der, s: 21, Şubat 1977, Akbank Yay., İstanbul, ss: 12-16, s: 16
- (5) Bayatlı, Osman, "Bergama'da Dokumacılık", Türk Etnografya Der, s: 2, 1957, Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müd. Yay, Ankara, 1957, ss: 53- 55

Yağcibedir Türkmen Grubu
Bergama Samanlık Köyü

LEVHA 53

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcibedir Oba
Namazla
19. y.y.
91x124 cm
34x46 kalite/dm²
Samanlık Köyü
Camiinden
Bergama Müzesi

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcıbedir Oba
Namazla
19. y.y.
93x132 cm
32x40 kalite/dm²
Samanlık Köyü
Camiinden
Bergama Müzesi

'Bugün Yagcibedir olarak tanınan oymak ise Balıkesir'de 24 köyde yerleşmiş olup, bir zamanlar orduya yay imal etmelerinden ötürü "yaycıbedir" olarak tanınmışlardır. Daha sonra bu isim "yağcıbedir"e dönüşmüştür. "(1)

Orduya "yay" imal etmelerinden ötürü "yaycıbedir", Yahşi bedir isminden türetilen "yağcıbedir" veya gene orduya "yağ" imal etmelerinden ötürü "yağcıbedir" yörükleri adıyla tanındıkları söylenen Türkmen oymakları, Batı Anadolu'da çok geniş bir bölgede yaşayan, 1860'lı yıllardan sonra zorunlu olarak konar -göçer olarak yaşadıkları Balıkesir ve Bergama çevresine iskan ettirilen, geleneksel dokuma kültürlerini günümüzde bile severek yaşatan çok renkli bir gruptur.

"Bergama'nın batısında 1051 rakımlı Geyik dağının eteklerinde bulunan Mazılı, İslamlar, Kizilçukur, Demirciler, Kiroba, Kocaoba, Yenice, Samanlık, Çağlan, Çakırlar ve Yanığıde (yağcıbedir) köylerinde hah, kilim, heybe, torba, çuval ve çul dokunmaktadır. Bu köylerde dokunan halıların başlıca üç çeşidi vardır: Oba namazlası, Karagöz namazla, Yapraklı (San)

Yağcıbedir Türkmen Grubu
Bergama Kocaoba Köyü

LEVHA 55

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcibedir
Sarı Namazla
19. y.y.
107x140 cm
20x30 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No: 1638

namazla. Bunlardan oba namazlasının baş tarafına yünden süsleri bulunan gelinler içindir. Her kızın böyle bir namazlası bulunmaktadır. "(2)

Belki de Bergama geleneksel dokuması olarak hemen herkesçe en çok bilinen ve "Kız Bergama" veya "oba namazla" olarak tanınan halılar işte bu Yağcibedir Türkmen köylerinde halen dokunmakta olan halılardır. Samanlık köyü camiinden Bergama Müzesine getirilen Levha 53 ve 54' deki halılar 32 x 40 ve 34 x 46 gibi çok yüksek kaliteleri, tamamen doğal boyalı pırıl -pırıl ilmeleri ve hiç eskimeyen desenleri ile bu grup halılar içinde bizi en çok etkileyeni oldular.

"Yağcibedir halılarının eskileri ve iyileri zarif ve güzeldir. Yünü sıkı ve uzundur. Yüz sanümetrekarede 800-1000 düğüm vardır. Renk olarak koyu mavi, Fes rengi, güvez ve koyu kırmızı kullanılmıştır. Bu renkleri uzun süre muhafaza ederler. Halı, dokunduktan bir müddet sonra kaba havını atar ve kadife gibi parlar... Bergama'da bugün bol miktarda Yağcibedir halısı bulunur. Ekseriyetle 80 x 120 cm ebatlıdır, "(3)

Haziran 2001 tarihinde araştırma fırsatı bulduğumuz Bergama çevresi Yağcibedir Türkmen grubu köylerinden Yenice, Samanlık, Çağlan, Mazılı ve

LEVHA 56

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcıbedir grubu
1850
110x165 cm
Özel Koleksiyon
(A)

Bergama Çağlan Köyü
Dokuz Goranlı Kilim

LEVHA 57

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcıbedir Oba
Namazla
19. y.y.
80x102 cm
34x42 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(Bergama Arslan
Halı)

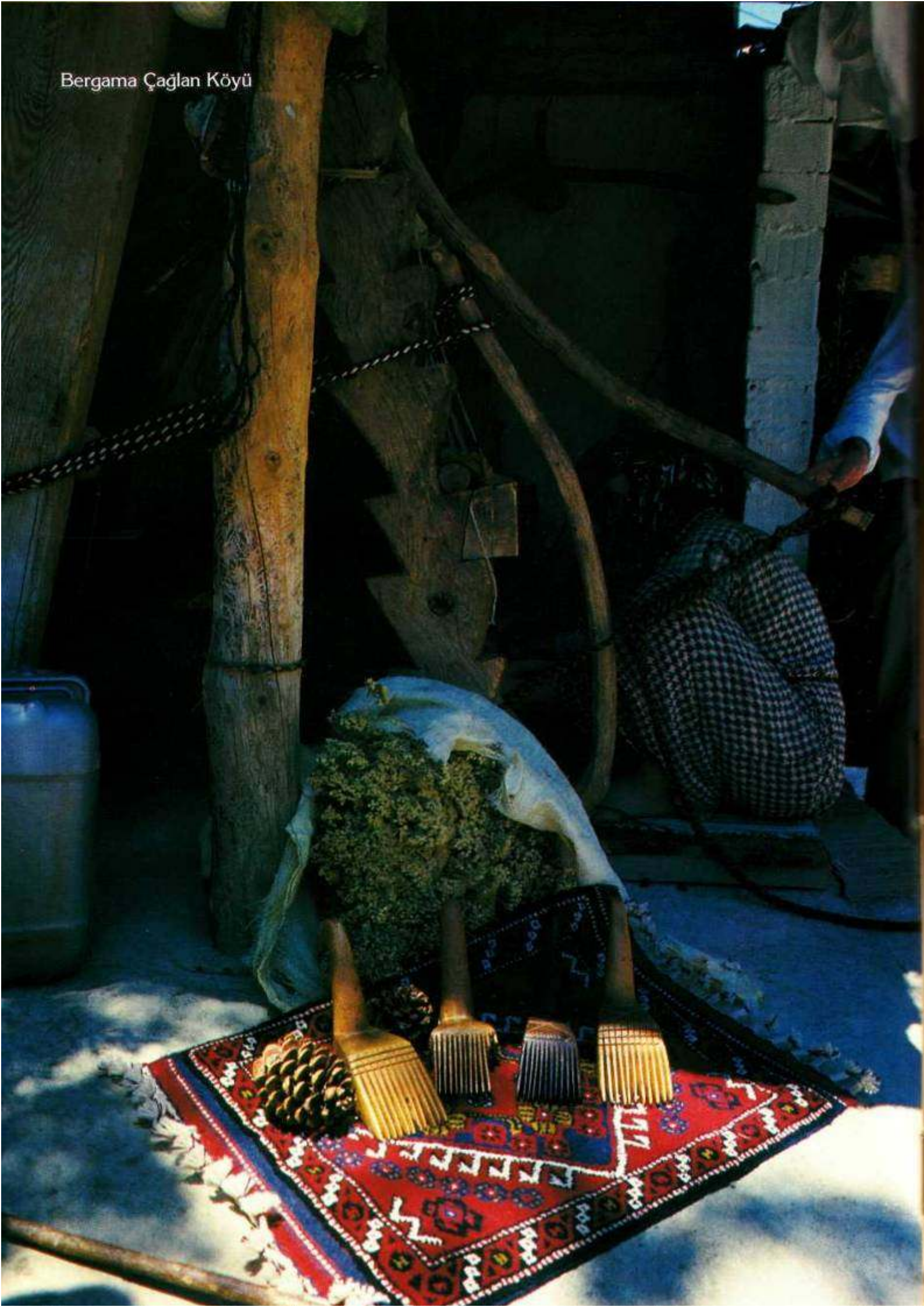
Kocaoba'da ,Yağcıbedir Türkmenlerine özgü oldukça güzel halı örnekleriyle karşılaşma fırsatı bulduk.. Tezgahlarının başında irticalen halılarını dokumaya devam eden yaşlı- genç Yağcıbedirilerle görüştük.. Doğal boyarmadde olarak sadece erik kalan boyamalarına tanık olduk..

Bergama ve çevresi Yagcibedir Türkmenleri, eskiden olduğu gibi yünlerini kendileri tıyor ve elde kirmanlarla kendileri büküyorlar, ve kendileri boyayarak, kendileri dokuyorlar... Tıpkı eskiden olduğu gibi bunu geleneksel ve sosyal ihtiyaçları için "belleklerinde mevcut" ve "bir önceki nesillerden görenekleriyle devraldıkları" haliyle yapıyorlar.. Ve tıpkı eskiden olduğu gibi alıcı olana, talep edene de satabiliyorlar halılarını... Fakat, tıpkı eskiye ait olmayan bir kusuru var, bugünkü halıların: boyarmaddeleri ve boyalan.»

Yaklaşık olarak 80 veya 90 yıl öncesine kadar Bergama çevresi Yagcibedir dokumalarında kullanılan ilme ipi renklerini Sn. O. Bayatlı şu şekilde derlemiş bulunmaktadır:

'Bugün unutulmak üzere olan bu boyalar hakkında yaşlı kadınlardan elde edilen bilgiler şöyledir:

Bergama aęlan Köyü

LEVHA 58

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcıbedir Oba
Namazla
19. y.y.
97x143 cm
28x34 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(Bergama Birol
Halı)

LAeşe kabuğu: (Buna telli mazı'da derler) Kahoerengi ve siyah boyar..

Palamut turnağı: Siyah boyar..

Nar kabuğu: Kahverengi ve siyah boyar.. Ceviz Kabuğu: Kahverengi boyar

Kök boya: Vişne rengi boyar..

İlice Çamum-Hamur boya -.Siyahboyar..

Çömlek boya (Çivit): Lacivert boyar..

Asma yaprağı Tazesi: filizi, kartı: sarı boyar.. "(4) ! c) Mordanlamada ise:

"Bu boyaları sabitlemede şap, tuz ve yoğurt suyunda paslandırılmış demirden faydalanılır. Sabitleştirmede bir yöntem de boyanmış yünü üç gün süreyle gübreli toprak içinde muhafaza etmektir." (5) yöntemleri kullanılıyordu. Ancak bugün bu mordan ve doğal boyamacılığın hiçbir yöntemi kullanılmıyor. Sadece kırmızı boyanırken poşet hazır boyaya ilave , doğal boyarmadde olarak yeşil taze erik atılabiliyor..

LEVHA 59

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
97x117 cm
26x34 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1195

Bergama çevresi Yagcibedir dokumalarına has etnografik bir unsur da özellikle oba namazlası denilen halılarda görülen kilimliklerdeki eğirilmemiş yün ilmeliklerdir. Sn. O. Bayatlı bunların gelin çeyizi olan yaygılarda kullanıldığını belirtmektedir. Ancak buna benzer bir başka uygulamada, bu yünlerin nazarlık olarak kullanıldığı da anlaşılmaktadır:

"Anadolu halılarından Bergama halısını ayıran bir diğer husus ise nazarlık işaretleridir. Dokuyucu halısını dokurken ani olarak gelen bir ziyaretçinin nazarı değmemesi için yumağından bir parça koparır ve halının baştaki kilim kısmının bir tarafına diker. Aynı şekilde ikinci bir ziyaret olursa başka renkte bir yün yumağından yine bir parça koparır ve evvelkinin üzerine diker. Ve bunu da kafi görmezse bunların her birine birer düğme diker. Ege sahillerinden toplanmış küçük deniz hayvanı kabuklarının da düğme yerine kullanıldığı olur. Bazı halıların orta ve baş tarafında sallanan yünden püsküller de nazarlık olmak üzere takılmıştır. Bunlar Bergama halılarını tanımaya yardım eden hususlardır."(6)

LEVHA 60

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yağcıbedir Oba
Namazla
19. y.y.
22x32 kalite/dm²
İzmir Müzesi
Env. No.: 1352

Bölüme ait Dipnotlar:

(A) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 52,
London 1990, s: 58 Textile Art Gallery Koli.

(1) Acar, Belkıs., "*Balıkesir Yüncü Yörükleri*", Sanat Dünyamız, s: 18,
Yıl:6, Ocak 1980, s:26

(2) Bayatlı, Osman., "*Bergama'da Dokumacılık*", Türk Etnografya Der., s: 2, 1957,
Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müd. Yay., Ankara, 1957, ss: 53-55, s:54

(3) Özhan, Nigar., "*Bergama'da Eski ve Yeni Halıcılık*", Türk Etnografya Der., s: 12,
1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü Yay., Ankara, 1970, ss: 123-127, s:124

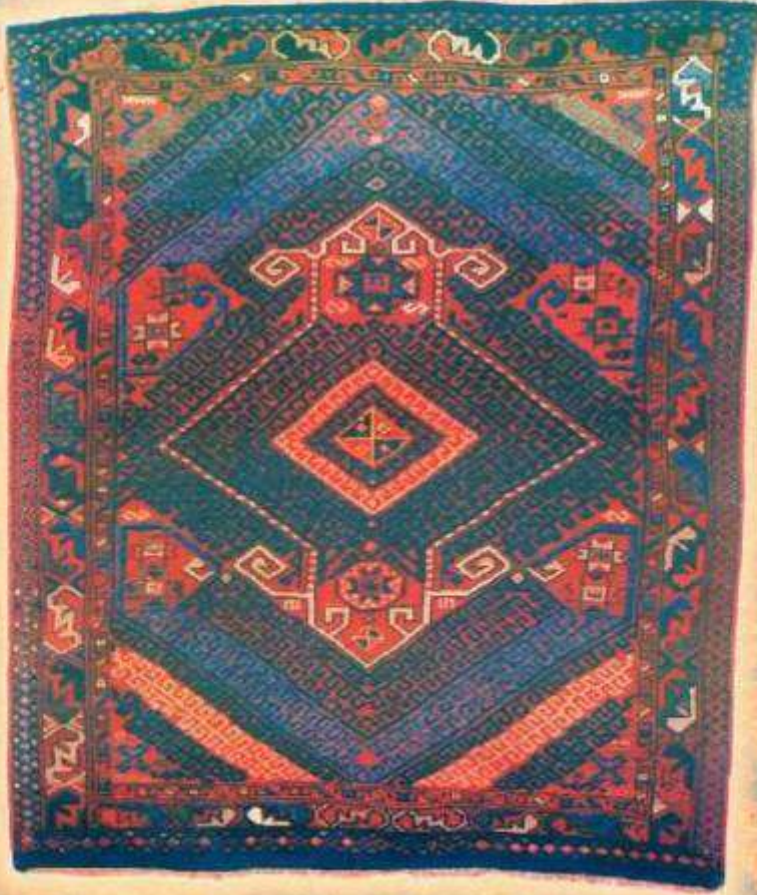
(4) Bayatlı, Osman., *A.g. m* s: 54- 55

(5) Akbil, Fatma., "*Bergama Dokumaları Cicim- Sili*", Türkiyemiz Der., s: 21, Şubat
1977, Akbank Yay., İstanbul, ss: 12-16

(6) Özhan, Nigar., "*Bergama'da Eski ve Yeni Halıcılık*", Türk Etnografya Der., s: 12,
1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü Yay., Ankara, 1970, ss: 123-127

LEVHA 61

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yüncü
18. y.y.
26x31 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(A)

'Hicri 921-979, miladi 1515-1571 tarihli Balıkesir mahkeme sicillerine göre "yüncü" aşireti, Balıkesir ivrindi kazası civarındaki Taşlı, Akgök, Kara gedik bölgelerine yerleştirildikleri yazılıdır. Ancak Balıkesir Savaştepe, Yüncüören köyü yörükleri ile yaptığımız görüşmede yüncülerin bir zamanlar Bursa yakınlarında kışlayıp, yazları da şimdi yerleşmiş oldukları Yüncüören (Kocaören), Dereköy, Dallımandıra, Yaren, Beyköy köylerinin bulunduğu yerlerde yaylaya çıktıklarını belirtmişlerdir."(1)

Yün ipliği imal ederek satma gelenekleri dolayısıyla adlarına "Yüncü Türkmen grubu"denilen Yüncülerin, Yagcibedir grubu gibi konar- göçer gruplardan daha erken dönemlerde yerleşik düzene geçmeye başladıkları anlaşıyor. Bu yüzden örneğin Bergama çevresindeki Yagcibedir köylerini gezerken, yaklaşık bütün Yağcibedir'lilerin kendilerini bu kimlik altında gördükleri algılanabilirken, Bergama ve çevresindeki Yüncü köylerini bile tespit etmekte zorluk çekilmektedir. Yüncü olarak tahmin edilen bir köyde bu kimliği

LEVHA 62

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yüncü
19. y.y.
181x201 cm
Özel Koleksiyon
(B)

sorduğunuzda genellikle olumsuz yanıt alınması bu Türkmen grubunun çok uzun zaman önce Balıkesir, Bursa ve Bergama çevresine yerleştikleri ve bu yüzden grup kimliklerini de çok iyi hatırlayamadıkları şeklinde anlaşılmaktadır.(2)

Kendilerine özgü renk ve desen yapısı ile diğer Türkmen gruplarından çok farklı halı ve kilim geleneği bulunan Yüncülerin ,tıpkı grup kimliklerini unuttukları gibi , yakın dönemlerden itibaren bu dokuma geleneklerini de unuttuklarını anlıyoruz. (3) Bugün artık Türkiye, Avrupa ve Amerika müze veya özel koleksiyonlarının en değerli parçaları durumundaki yüncü halı ve kilimleri, bu açıdan bakıldığında bir kat daha önem kazanmış durumda olmalıdırlar.

Levha 61,62, 63, 64 ve 65 de yer alan yüncü grubu Bergama çevresinde dokunmuş olabilecek halılar, ilk bakışta sanki birbirinin tekrarı dokumalar gibi algılanabilirken, detayları incelendiğinde birbirine göre çok farklı motif yapısı içinde aynı gelenekselliği yansıtır gibidirler.

LEVHA 63

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yüncü
19. y.y.
185x240 cm
Özel Koleksiyon
(C)

Özellikle iç içe kancalı birbirine geçme madalyon orta zemini itibariyle İran Horasan ve Afganistan çevresindeki Belucistan Türkmen gruplarının halılarına benzeyen yapısı dikkati çeken Yüncü Türkmen grubu Bergama ve çevresinde dokunmuş olabilecek halılar bu desen karakteristiği ile Anadolu geleneksel desen tasarımı anlayışı içinde farklı özellikler taşımaktadırlar.

Levha 66' da yer alan Karakeçili Türkmen grubu Bergama ve çevresinde dokunmuş olması muhtemel olan halımız da Yüncü grubu ile aynı kaderi paylaşan Anadolu Türkmen dokumalarının artık eşine az rastlanır temsilcisi durumundadır.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987, plt: 28

LEVHA 64

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yüncü
1850
131x133 cm
Özel Koleksiyon
(D)

(B) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 36, London 1987, s: 8, Bernheimer Koli.

(C) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 49, London 1990, s:57, Emil Mirzakhanian Koli.

(D) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 68, London 1993, s: 27, Meyer Müller Koli.

(E) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987, plt: 37

(1) Acar, Belkıs., "*Balıkesir Yüncü Yörükleri*", Sanat Dünyamız, s:18, Ocak 1980, ss:24-26

(2) Acar, Belkıs., *Ag.rn* ss: 24- 26

(3) Acar, Belkıs., *Ag.m.* ss: 24- 26

LEVHA 65

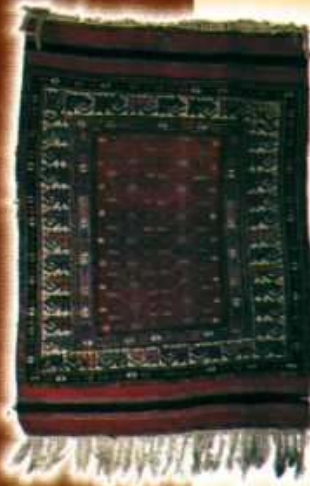

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Yüncü
19. y.y.
26x32 kalite/dm²
İzmir Müzesi
Env. No.: 665

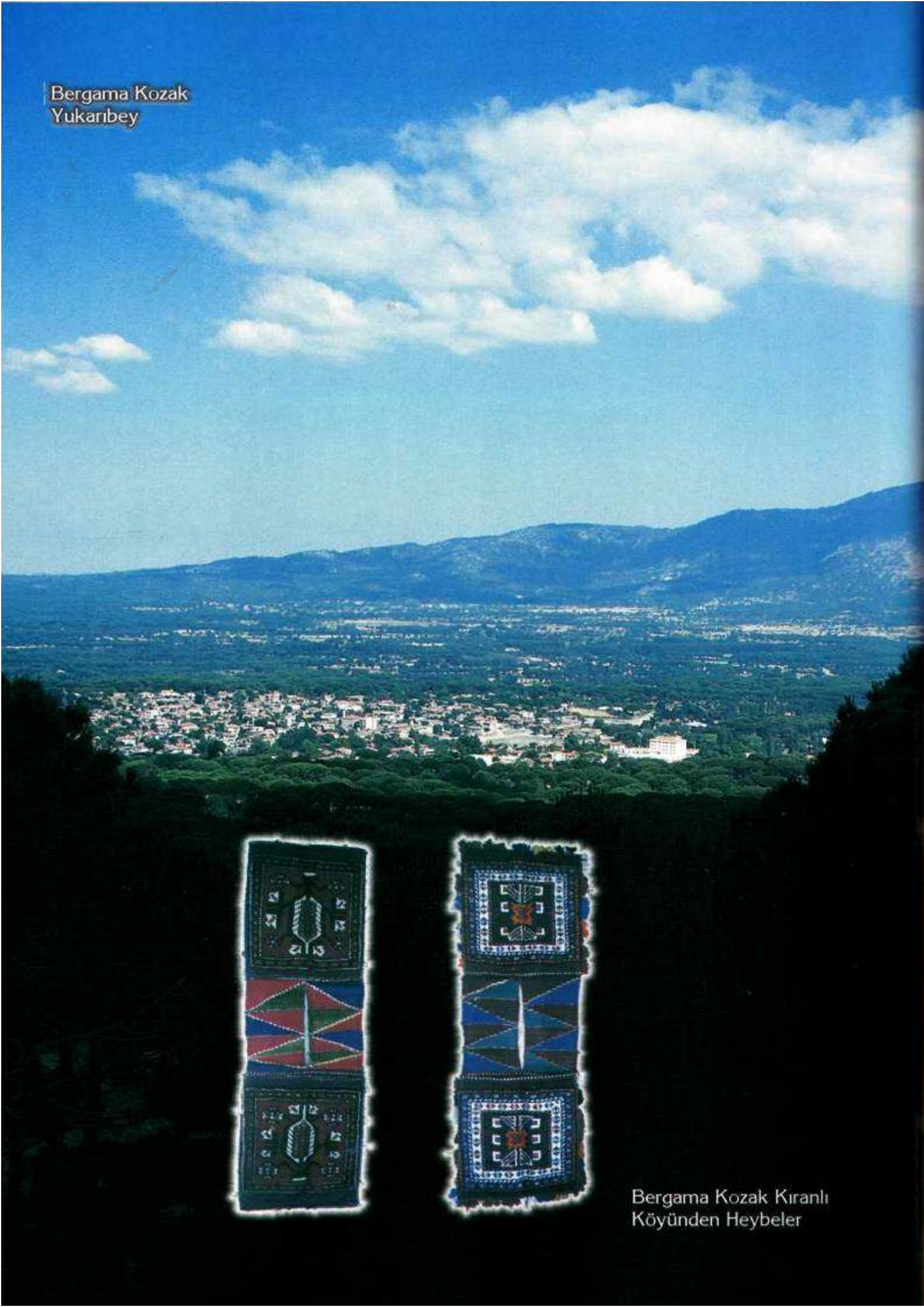
LEVHA 66

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Karakeçili
19. y.y.
104x134 cm
Özel Koleksiyon
(E)

Bergama Kozak
Yukarıbey

Bergama Kozak Kıranlı
Köyünden Heybeler

LEVHA 67

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Kozak
19. y.y.
100x142 cm
23x24 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1619

"Kozak, Bergama't/a (İzmir) bağlı bir bölgenin adıdır. Halk arasında Bergama ile Çanakkale arasındaki köylere Kozakköyleri denir. Yukarıbey Nahiyesi Kozak diye bilinir. Yöredeki Yukarıbey, Karaveliler, Kıranlı. Çamavlu, Güneşli (Tekke), Göbeller, Terzihaliller, Kaplan, Hacıhamzalar. Aşağıcuma, Aşağıbey, Hisarköy, Ayvatlar, Yukarıcuma, Demircidere ve Okçular köylerine Kozak Köyleri, dağlık ve ormanlık bir alanda kurulan bu bölgeye de Kozak yaylası ismi verilir. "(1)

Bergama'yı tanıtan, ulaşabildiğimiz bütün yayınlarda, Kozak yaylası ve Kozak fıstığı o kadâr güzel anlatılmıştı ki, bizler Kozak'a doğru giderken, bunların özellikle "yöre araştırmacılarının" doğal karşılanabilecek hassasiyetine bağlı abajtılar olacağını düşünmüştük. Türkiye'nin birçok yerini görme şansına sahip olduğumuz için rahatlıkla söyleyebiliriz ki ; Bergama'dan Kozak'a 21 kilometre uzaklıktaki yoldan Kozak çanağını bütün panoraması ile gören noktaya ulaştığımızda , Kozakla ilgili bütün söylenenlerin az olduğuna inanabilirsiniz. Bizden önemli bir tavsiye, gözlerinizi fotoğraf makinası kabul edin ve hiçbir fotoğraf makinesinin gerçeği kadar yakalayamayacağı kareleri "görün"¹ ve her bir

Kozaklar dövülüyor

LEVHA 68

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Kozak
19. y.y.
82x120 cm
24x34 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No: 1736

yana bakarak bu kareleri beyninize alabildiğince kaydedin. Yolda her 500 metrede bir durun ve bu eşsiz manzarayı düşünce dünyanızın muazzam belleğine, filminiz bitene kadar da "save" leyin,.

Cennet Dünya'nın, cennet köşelerinden biri Kozak'ta ; Yöredeki bütün insanların hayatını değiştiren Kozak Fıstığı ziraatı, belki de doğal olarak çok eskiden iyi bir dokuma geleneği olan bu çevreyi de kültür değişiminin çarkları arasına almış durumdadır. Kozakların ormanlık alanda ağaçlardan indirilmesi, harmanlarda kurutulması, açılan kozak içinden fıstıklarının çıkartılabilmesi amacıyla dövülmesi, kozak içinden çıkan sert kabuklu fıstığın harmanlanması, yıkanması ve temizlenmesinden sonra artık fabrikasyon hale gelmiş kırma atölyelerinde kırılarak iç fıstığa ulaşılabilmesi aşamalarını yoğun bir tempoda yaşayan Kozak köylüleri için ; el sanatları veya el dokuması halı ve kilimler artık çok bir şey ifade etmiyorlar.

Bütün bu muhteşem Kozak fıstığı ormanlığında yerleşen köylerde , geleneksel dokumacılık alanında çıkartılan çeyizlik halılar dışında hemen -hemen pek az bir örneğe rastlanabildiği, konunun belki de bizim açımızdan olumsuz

Kozak harmanı

LEVHA 69

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Kozak
19. y.y.
83x123 cm
30x32 kalite/dm²
Bergama
Kıranlı Köyü

yönü olabilir. Ancak, refah seviyesi ve hayat standardı yükselmiş Kozaklı köylüler açısından baktığımızda ise bu kanaatin geçersiz olduğu önemli bir gerçek konumundadır..

Bu çevre ile ilgili araştırmalarına sık- sık başvurmaktan keyif aldığımız Sn. Osman Bayatlı' nın 1957'de, yaklaşık yarım asır önce verdiği bilgilerde, Bergama ve çevresi dokumacılık geleneğinin özellikle son dönemlerini çok detaylı görebiliyoruz. Özellikle Kozak ve çevresi halı ve kilimleriyle ilgili bilgilerinden, bu çevrenin çok yakın bir zamana kadar halı ve kilim geleneksel kültürü açısından zengin bir bölge olduğu anlaşılmaktadır:

"Bergama'nın kuzeyinde bulunan 500 rakımlı Kozak yaylasının 18 köyünden, Yukarıbey Çamavlu, Terzihaliller, Hacıhamzalar, Yukarıcuma ve Aşağıcuma köylerinde halı, kilim, heybe, torth. ile pamuk bezi dokunmaktadır. Eskiden Kozak köylerinin hemen her evinde tezgah vardı, kızlar küçük yaştan halı ustrası (ilme bıçağı) kullanmasını öğrenirlerdi" (2)

Sn. Bayatlı ve sonrasındaki Müzecilerin gayretleriyle Bergama Müzesinde oluşturulmuş çok kıymetli halı ve kilim koleksiyonu içinde bulunan Kozak

LEVHA 70

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
Kozak
19. y.y.
87x135 cm
32x28 kalite/dm²
Bergama
Kıranlı Köyü

çevresi geleneksel halı, kilim, heybe ve torba dokumaları, bu çevrenin yakın zamana kadar çok iyi bir Bergama ve çevresi "geleneksel köy el halıları" üretim merkezi olduğunu göstermektedir.

Levha 67, 68, 69 ve 70' de yer alan Kozak yaylası Kıranlı köyü ve Bergama Müzesi koleksiyonuna ait Kozak çevresi Bergama halıları olabilecek halılar küçük ebatları, Kozak çevresine has bordur ve zemin desenleri ve en önemlisi, kendilerine bir adım uzaklıktaki' Yagcibedir dokumalarına hiç benzemeyen kendine özgü ve karakteristik yapısıyla ender özellikte parçalardır.

Bölüme ait Dipnotlar:

(1) Deniz, Bekir., " Kozak {Bergama} Yöresi Halıları", Arış Der., s: 2, 1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay., ss:18-37

(2) Bayatlı, Osman., "Bergama'da Dokumacılık", Türk Etnografya Der., s: 2, 1957, Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müd. Yay., Ankara, 1957, ss: 53-55

LEVHA 71

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
87x105 cm
26x22 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1618

Bergama Müzesinin çok kıymetli ve yöreye özgü halı ve kilim koleksiyonları arasında yer alan bu gruba aldığımız mihrap desenli seccade halılar, bütün bu bölümlerde anlamaya ve anlatmaya çalıştığımız son devirler Bergama ve çevresi gruplarının bir özeti niteliğindeki dokumalardır.

Levha 71 ve 74 deki mihraplı seccade halılarını Yagcibedir Türkmen grubu Bergama Halıları içinde; Levha 73 ve 75'de yer alan halılarımızı Çanakkale Kazdağları Türkmen Grubu Bergama Halıları içinde ve levha 72'deki halımızı ise Yuntdağı Türkmen grubu Bergama halıları içinde tasnif edebiliriz. Ancak son dönemlerde yayınlanmakta olan birçok halı kitabında mihraplı desenli seccade halıların ayrı bölümler halinde ele alınmasından dolayı biz de bu benimsenmiş kuralı bozmadık ve bu grubu ayrı bir biçimde gruplandırmaktan öte, sadece "ayrıcalıklı kullanım konumu" ile ele almış olduk.

LEVHA 72

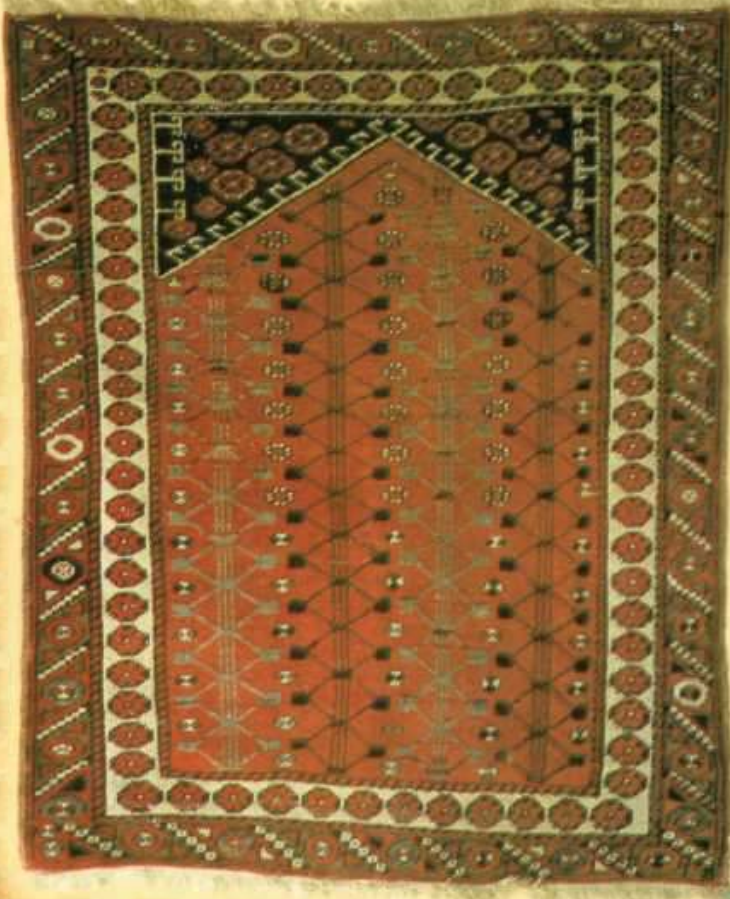
Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
86x135 cm
22x28 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1641

LEVHA 73

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
99x110 cm
28x30 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1198

LEVHA 74

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
101x122 cm
24x34 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1746

LEVHA 75

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
100x132 cm
24x24 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No.: 1651

LEVHA 76

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)

18. y.y.

100x127 cm

24x28 kalite/dm²

T.I.E.M.

Env. No.: 317

(A)

Yakın dönem Bergama halıları içinde ele aldığımız bize göre daha ilginç halılardan bazıları, zeminleri geometrik bölünmeler içinde değerlendirilmiş bu grupta yer alan halılar olmuştur diyebiliriz. Çanakkale Kazdağları grubu Bergama halılarından başlayarak, Yuntdağı Türkmen grubu Bergama halıları, Yagcibedir Türkmen grubu Bergama Halıları, Yüncü ve Karakeçili grubu Bergama Halıları ve Kozak grubu Bergama halıları, Bergama ve çevresinde 18. yüzyıl sonlarından başlayarak yoğun bir biçimde gelişen, Türkmen gruplarının iskani ile belirlenmeye başlayan Bergama ve çevresi geleneksel köy el halılarının, bu geniş kültürden etkilenen ve ortak büyük havuzdan beslenen yapısı olabilecek kültürel birikimi ile ilgili halılardır.

Oysa bu bölümde ve sonraki bölümlerde ele alınmış olan dokumalar, bu geleneksel köy el halılarından farklı, ve eğer yanılmıyorsak , bu yakın dönemler içinde etraftaki bu güzel gelişmeden de haberdar , daha merkezi, şehirli veya kentli Bergama'yı ve geleneksel dokumalarını işaret eder durumdaki halılardır diyebiliriz.

LEVHA 77

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
139x175 cm
22x30 kalite/dm²
T.I.E.M. Env. No.: 957
(B)

Bu kanaate ulaşmamızda en ikna edici faktörlerden ilki , yayınlanmış örnekler içinde ve buna bağlı olarak büyük bir kesimini araştırdığımız Bergama çevresi köylerinde, bu dokumalarla karşılaştırabileceğimiz ve benzerlerini takip edebileceğimiz daha geleneksel köy el halılarına rastlayamayışımız olmuştur diyebiliriz. İkinci olarak da müze koleksiyonlarında Bergama ve çevresi halıları olarak yayınlanmış olan bu halılar, desenleri ve genel teknik yapıları itibarıyla köy el halıları dışında, daha Bergama merkez çevrelerinde dokunmuş olması mümkün, münferit el halıları görünümü, geleneksel Bergama ve çevresi halıları kapsamında değerlendirilebilecek halılar olmalıdır.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A)*Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987,plt:48

(B)*Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987,plt:87

(C)*Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987,plt:10

(D)*Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987,plt:12

LEVHA 78

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
81x104 cm
26x33 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(C)

LEVHA 79

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. y.y.
130x190 cm
40x40 kalite/dm²
T.I.E.M. Env. No.: 365
(D)

LEVHA 80

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. yy.
178x215 cm
Özel Koleksiyon
(A)

Batı Anadolu Bergama ve çevresi dokumaları içinde bir önceki "Geometrik semah Bergama Halıları"nda olduğu gibi geleneksel köy el halıları dışında, daha kentli ev tezgahlarında dokunmuş olması mümkün dokumalardan bir grubu da bu bölümde yer alan ve ilginç desen yapısıyla bir hayli dikkati çeken bu halılar oluşturmaktadır. Bordürlerinde artık aşına olduğumuz Bergama ve çevresi geleneğini yansıtan motifleri yanı sıra, iç zeminlerindeki; bir merkezden alt ve üst kısma doğru "U" yaparak uzanan ve eşkenar dörtgen madalyonla biten uzunca bantlar halindeki desen formu nedeniyle "zemini uzun bantlarla belirlenmiş" diyebildiğimiz bu grupta yer alan üç adet halı, literatüre Bergama ve çevresi dokuması olarak geçmiş bulunmaktadır. Bergama çevresindeki köylerde bu desen şemasında ve bu geleneği devam ettiren köy el halısı tarzında örneklerle şimdilik rastlamak mümkün olmadığı için, bu geleneği de merkez Bergama çevresinde kentli ev tezgahlarında geliştirilebilecek bir tip olarak irdelemekte fayda bulunmalıdır diye düşünüyoruz.

Bölüme ait Dipnotlar:

(A) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 46, London 1989, s:41, Eskenazi Koli.

(B) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987,plt:67

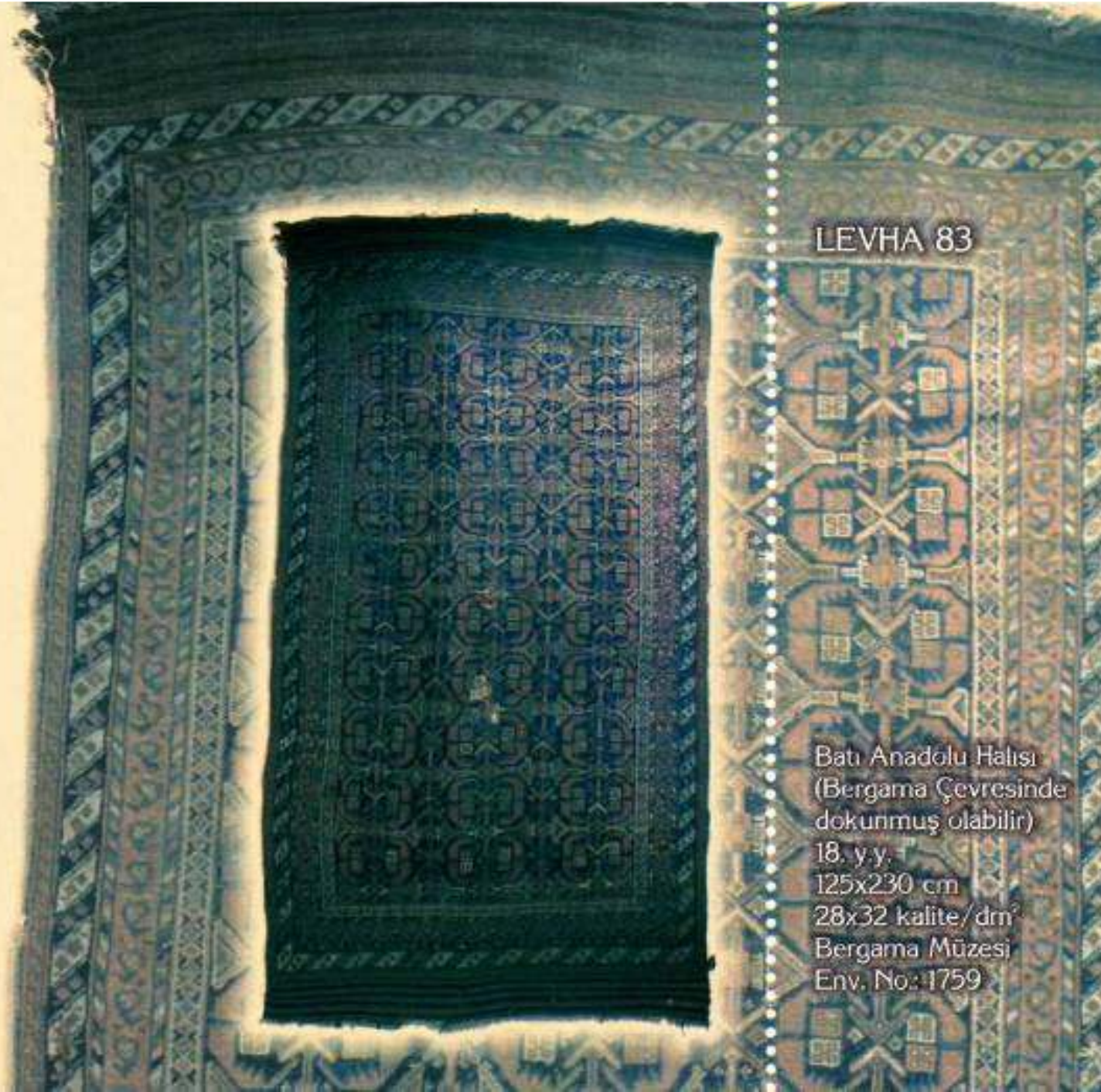
(C) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1987,plt:80

LEVHA 82

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. yy.
140x183 cm
26x33 kalite/dm²
Metropolitan Museum
of Art New York
(C)

LEVHA 83

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. y.y.
125x230 cm
28x32 kalite/dm²
Bergama Müzesi
Env. No: 1759

Bizler; buraya kadar tanıtmaya çalıştığımız Bergama ve çevresinde Türkmen grupları tarafından etnografik koşullarda anonimleşerek oluşmuş geleneksel dokuma kültürünü," halıcılık" alanında sınırlayarak, bu alanda şimdiye dek yapılmış araştırmalar ve yayınlardan büyük ölçüde alıntı yaparak; bütün bu çalışmalar içinde yer alan ve münferit olarak "birbirinden bağımsız ve habersiz tanıtılmış" olan Batı Anadolu Bergama çevresi Halılarını, tarihsel bir süreç içinde birbirine yakın karakterleriyle, "dokuyucunun estetik dünyasından geldiği ölçülerde" gruplandırarak, bir araya getirmeye ve bir bütün halinde Bergama halısı kimliğini sorgulamaya çalıştık. Ancak gerek literatürde yayınlanmış Bergama halıları içinde ve gerekse Batı Anadolu Müzeleri koleksiyonlarında 17 grup olarak toparlayabildiğimiz desenleşmiş ve gelenekselleşmiş gruplar dışında da bir kısım halılar gördük ve bu bölümde bunların da yer almasını arzuladık. Umuyoruz ileride bu bölge halıcılığı üzerinde yapılacak daha güzel çalışmalarda bu halılar da ayrı gruplar halinde tasnif edilecekler, Bergama ve çevresinin muazzam dokuma kültürünü zenginleştireceklerdir.

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. yy.
176x195 cm
24x32 kalite/dm
Özel Koleksiyon
(B)

I Bölüme ait Dipnotlar:

- (A) Herrmann, Eberhart., *Seltene Orientteppiche*, Band: IV, plt: 6
(B) *HALI*, The International Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 56, London 1991, s: 40-41, Emil Mirzakhanian Koli.
(C) *Turkish Handwoven Carpets*, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987, plt: 43
(D) Herrmann, Eberhart., *Seltene Orientteppiche*, Band: VI, 1984, plt: 11

LEVHA 85

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
18. yy.
155x195 cm
Özel Koleksiyon
(A)

LEVHA 86

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)

19. yy.

83x113 cm

24x33 kalite/dm²

T.I.E.M. Env. No.: 304

(D)

LEVHA 87

Batı Anadolu Halısı
(Bergama Çevresinde
dokunmuş olabilir)
19. yy.
98x125 cm
21x33 kalite/dm²
Özel Koleksiyon
(C)

Sallinos Çayı üzerinde "ne yerde ne gökte" mahallesi

III. BOLÜM

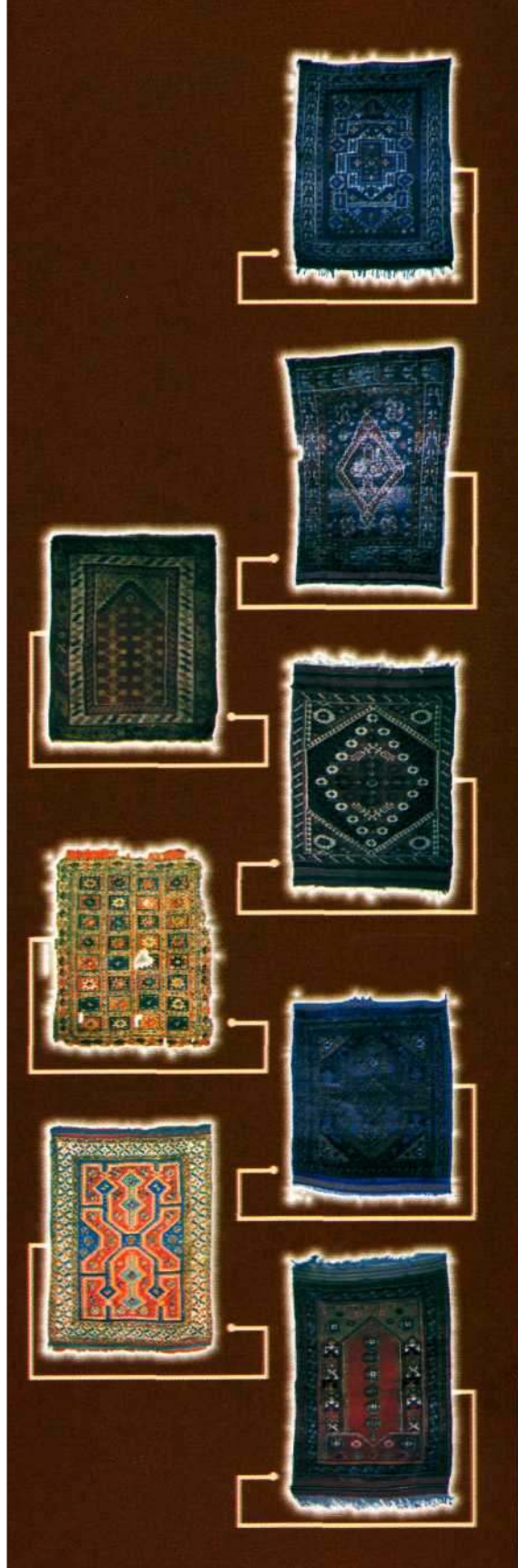
SON SÖZ

Fahrettin KAYIPMAZ

Bugün gerek Türkiye'de ve gerekse yurtdışında, dünyanın en büyük müzelerinde veya özel koleksiyonlarında bulunan ve yaklaşık olarak en erken örneklerini 1500' lü yıllardan başlayarak, yaklaşık günümüze kadar süren 500 yıllık bir süreçte değerlendirdiğimiz, Bergama halılarının çok kısa özetlerini ayrı ve gelenekselleşmiş desen karakteristikleriyle bu kitabın kapsamı içinde sunmaya çalıştık. Bu bağlamda, Bütün bu çok kıymetli ve şaheser sayılabilecek halılarını. Geleneksellikten ulusallığa, ulusallıktan da evrenselliğe taşımış Bergamalı Türkmen dokuyucusu için. Söylenebilecek bütün övgülerin az olacağını düşünüyoruz. Şüphesiz onlar bu 500 yıllık süreçte geleneksel olarak ürettikleri ve talep bulduğu için de sattıklarıyla bu güzel oluşuma yol verdiler, Anadolu geleneksel halı ve kilim kültürü içinde , Konya ve Uşak grubu geleneksel el halıları hariç tutulabilirse, bizim 17 grupta değerlendirebildiğimiz, belki daha fazlalaşabilecek bu kadar zengin geleneksel tasarım alışkanlığı

kültürüne sahip bölge yok gibidir... Bu açıdan ; Sosyal Antropologların, Sanat tarihçilerinin ve geleneksel el sanatları uzmanlarının bu yapıyı ortak çalışmalarda irdelemesi ve bütün bir Bergama ve çevre köyleriyle ilgili olarak köy biyog-rafigerini çıkarmalarında zorunluluk bulunmaktadır. İkinci ve önemli başka bir konu da 500 yıllık bu geleneksel ve kültürel birikimin günümüzde nasıl devam ettirilebileceği ile ilgilidir. Gelişen bütün toplumların olduğu gibi Bergama ve çevresinin de emeğinin karşılığını alamadıkları! bir el sanatını üretmeye devam etmelerini beklemek mümkün değildir. Bu nokta göz ardı edilmeden yapılabilecek el halıcılığını kalkındırma projeleri ile bu konu uzmanlarınca tartışılmalı ve böylesine asil bir maziye sahip Bergama ve çevresi dokumacılık kültürü . tıpkı geçmişte hiçbir sanatsal eğitim almamış ama estetik değerleri zirvede insanların yaptığı gibi. günümüz eğitilmiş insanların özverisi ve katkısı ile devam ettirilebilmelidir.

IV. BÖLÜM

BİBLİYOGRAFYA

BİBLİYOGRAFYA-HALICILIK

- 1- Acar, Belkıs., "Balıkesir Yüncü Yörükleri", Sanat Dünyamız, s: 18 Yıl: 6, Ocak 1980
- 2- Akbil, Fatma., "Bergama Dokumaları Cicim- Sili", Türkiyemiz Der., s: 21, Şubat 1977, Akbank Yay., İstanbul, ss: 12-16
- 3- Aslanapa, Oktay., Türk Hah Sanatının Bin Yılı, Eren Yay., İstanbul, 1987
- 4- Balpmar, Belkıs., Hirsch, Udo., Vakıflar Museum İstanbul Carpets, Uta Hülsey, Wesel, 1988
- 5- Bayatlı, Osman., "Bergama'da Dokumacılık", Türk Etnografya Der., s: 2,1957, Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müd Yay., Ankara, 1957, ss: 53-55
- 6- Bayatlı, Osman., Bergama Tarihinde Türk islam Eserleri, Bergama Belediyesi Kültür Yay., No: 21, Anadolu Mat, 1996, İzmir
- 7- Bennet, Ian., Book of Oriental Carpets And Rugs, Hamlyn, 1972 "Bergama",
- 8- Bergama- Belleten, s: 7,14 Eylül 1997, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Bergama, 1997, ss: 70
- 9- Bruggmann, W. Böhmer, R, Rugs of The Peasants And Nomads of Anatolia, Publishers: Kunst & Antiquitäten, München, 1983
- 10- Çolak, Süreyya., Tarihi Türk Hakları örnekleri,
- 11- De Calatchi, Robert, Oriental Carpets, Office du Livre, Fribourg, 1967
- 12- Deniz, Bekir., " Kozak (Bergama) Yöresi Hakları", Arış Der, s: 2,1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay., ss.-18- 37
- 13- Dimand, Maunce S., Oriental Rugs And Carpets, A Comprehensive Study by Arthur Urbane Dilley, J.B, Lippincott Company, New York
- 14- Erdmann, Kurd., Oriental Carpets, A,Zwemmer Ltd., London, 1960
- 15- Erdmann, Kurt, Siebenhundert Jahre Oriet-Teppkh Bussesche Verlagshandlung GMBH. Herford, 1966
- 16- Eriş, Eyüp, "Antik Yolculuk", Bergama- Belleten, s: 5, Eylül 1994, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Bergama, 1994, ss: 24- 25
- 17- Ertuğ, Ahmet, Turkish Carpets From The 13 th 18 th Centuries, Sponsored By Tekstilbank, (Published in Conjunction With The "Turkish Carpets From The 13 th 18 th Centuries" Exhibition Herd At The Museum of Turkish And Islamic Arts, istanbul, 26 September 12 November 1996)
- 18- Fenmen, Şefik, "Erken Dönem Tasarımlı Bir Batı Anadolu Seccadesi Üzerine Düşünceler", Arış Der, s: 1,1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay., ss: 80-86
- 19- Ferrero, Mercedes Viale, Rare Carpets From East And West, Orbis Boks London, 1972
- 20- Gantzhorn, Volkmar., The Chiristian Oriental Carpet, Taschen, Köln, 1991
- 21- Gennep, Arnold Van, A Fundamental Art The Rug, Paris, 1949
- 22- Gönül, Madde, * Türk Halı ve Kilimlerinin Teknik Hususiyetleri", Turk Etnografya Der., s: II, 1957, ss: 69-85
- 23- Gürçağlar, Aykut, "Avrupa Resmtndeki Türk Hakları: 1 Yansımalar, Gelenekler ue Değişim " Antik & Dekor Der, s: 45, Şubat- Mart 1998, Antik A.Ş. Yay., ss: 122-127
- 24- Gürçağlar, Aykut, "Avrupa Resmindeki Türk Haltları: 2 Yansımalar, Gelenekler ue Değişim" Antik & Dekor Der, s: 46, Nisan- Mayıs 1998, Antik A.Ş. Yay. ss: 154-160
- 25- Gürçağlar, Aykut, "Avrupa Resmindeki Türk Haltları: 3 Yansımalar, Gelenekler ve Değişim" Antik&Dekor Der, s: 47, Haziran- Ağustos 1998, Antik A.Ş. Yay, ss: 140-146
- 26- Haack, Herrmann, Echte Teppkhe, Verlag F, Bruckmann, München, 1961
- 27- "Halı Kilim Pazarı" Antik & Dekor Der, s: 43,1997, Antik A.Ş. Yay, ss: 64
- 28- "Halı Kilim Pazarı" Antik & Dekor Der, s: 47,1998, Antik A.Ş. Yay., ss: 35
- 29- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 34, 1987
- 30- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 36, 1987
- 31- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 37, 1988
- 32- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 38, 1988
- 33- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 40, 1988
- 34- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 45, 1989
- 35- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 46, 1989
- 36- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 47, 1989
- 37- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 48, 1989
- 38- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 49, 1990
- 39- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 51, 1990

- 40- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 52, 1990
- 41- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 55, 1991
- 42- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 56, 1991
- 43- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 57, 1991
- 44- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 59, 1991
- 45- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 60, 1991
- 46- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 62, 1992
- 47- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 64, 1992
- 48- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 66, 1992
- 49- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 67, 1993
- 50- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 68, 1993
- 51- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 69, 1993
- 52- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 71, 1993
- 53- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 72, 1994
- 54- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 74, 1994
- 55- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 76, 1994
- 56- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 78, 1994
- 57- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 79, 1995
- 58- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 80, 1995
- 59- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 81, 1995
- 60- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 82, 1995
- 61- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 84, 1996
- 62- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 85, 1996
- 63- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 86, 1996
- 64- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 87, 1996
- 65- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 89, 1996
- 66- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 91, 1997
- 67- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 92, 1997
- 68- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 93, 1997
- 69- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 94, 1997
- 70- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 95, 1997
- 71- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 97, 1998
- 72- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 99, 1998
- 73- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 100, 1998
- 74- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 101, 1998
- 75- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 103, 1999
- 76- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 104, 1999
- 77- HALI, The international Magazine of Fine Carpets And Textiles, Issue: 107, 1999
- 78- Hangeldian, Armen E., Le s Tapis D'Orient, Guy Le Prat Editeur, Paris VI
- 79- Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band:IV,
- 80- Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band:IV, 1987
- 81- Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band:IV, 1983
- 82- Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band:IV, 1984
- 83- Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band:IV, 1986
- 84- Herrmann, Eberhart, Seltene Orientteppiche, Band:IV, 1988
- 85- Herrmann, Eberhart, Von Konya Bis Kokand Seltene Orientteppiche, Band: III
- 86- Hopf, Albrecht, Eine Sammlung Edler Orientalischer Teppiche, Verlag Emst Wasmuth, Tübingen, 1961
- 87- Hopf, Albrecht, Oriental Carpets And Rugs, Thames And Hutson, London, 1962
- 88-Jaenbsen» Charte W, Orierrtai Rogs» A Complaie Guiâe, Charles E **Tuôte** Company he Pubfechers, Japa«i, 1962
- 89-Kayıpmaz, FahretBr t j ^'namas Sayfasından, Bfr Bmşkm Esintk K&mkayuntu Yörük Dokumaları', Wieym Demire! Üniversitesi Büfteni, Sayt 4. Haziran 1994. **Isparta**, ss 29-30
- 90-Kayıpmaz, Fahrettin. ; "Camilerde Bulunan Tarihi Hah ve Kilimler İte Bunlmnn Htrsakk oe Ytpmnmalam Karşı Koruma önerileri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-CoğraJy» Fakültesi Der.» CBfc XXXIV, Sayt 1-2, Eski Eser Kaçakçılığı Sempoium BJldiriteri, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara 1990, sk 40*417
- 91-Kayıpmıa, Fahrettin.: *Eski Zara **Hakten** ", Kültür ve Sanat Der. Sayı:23, Türkiye iş Bankası KûMr Yay, Eylül 1994» Ankara, sse 57-60
- 92-Kayıpmaz, Fahrettin. ; " Geleneksel El Hâltlarımızda Kfmffic Arayıştan", Kültür ve Sanat Der.Sayı:30, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Haarart 1996, Ankara, ss; 55-58

- 93-Kayıpmaz, Fahrettin.; * İsparta'da Halı ve Kilim ", Kültür ve Sanat Der, Sayı 22, İsparta özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Haziran 1994, Ankara, ss: 34-37
- 94-Kayıpmaz, Fahrettin.; Kayıpmaz, Naciye.; " Anadolu Köy El Halılarının Geleneksel Tasarım Alışkanlıklarından ve Aykırı Bir Üslup ", Erdem Der., Sayı 29, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Kültür Yay., Halı Özel Sayısı, Ankara, Ekim 1999, ss 369-373, 489-493
- 95-Kayıpmaz» Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; *Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yarınlara Göçü Ve Güzel Bir Kültürel Miras Şarkısıyla Kotan Hakları", Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu Bildirileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, 07-15 Nisan 2000, İsparta, ss: 119-124
- 96-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Ender özellikte İki Türk Halısı * Kültür ve Sanat Der, Sayı 10, Kahramanmaraş Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Haziran 1991, Ankara, ss: 75-79
- 97-Kayıpmaz, Fahrettin.* Kayıpmaz, Naciye.; * Erken Dönem Anadolu Türk Halılarından Sivas'ta Bulunan İki Örnek ", Kültür ve Sanat Der, Sayı 8, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Aralık 1990, Ankara, ss: 64-69
- 98-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; * Erken Dönem Anadolu'su Şarkısıyla Halıları ", Türkiye Kültür ve Sanat Der., Yıl: 24, Sayı 73, Akbank Kültür Yay., Eylül 1994, İstanbul, ss: 38-49
- 99-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Geçmişten Günümüze Anadolu Kilimleri", Standard Ekonomik ve Teknik Der, Yıl: 35, Sayı: 409 , Türk Standartlar Enstitüsü Kültür Yay, Ankara 1996, ss: 81-84
- 100-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; * Geleneksel El Tekstil Ürünlerimiz Anadolu Türk El Halıları: Çanakkale Halıları. *, SAGEM Der.(Sümerbank Holding A.Ş. Bursa Araştırma Geliştirme Ve Eğitim İşletmesi Teknik Yayını), Sayı: 24, Eylül- Ekim 1991, Bursa,ss: 35-40
- 101-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Geleneksel Kültür Mirasımız Anadolu Türk El Halı Ve Kilimleri ", Türkiye Kültür ve Sanat Der, Yıl: 21, Sayı: 65, Akbank Kültür Yay., Ekim 1991, İstanbul, ss: 52-61
- 102-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Geleneksel Türk El Halıcılığı Paralelinde Günümüzde Türkiye'de Yapılan Bir Kısım İmalatların Gelenekler ve Pazar ilişkisi İçinde Değerlendirilmesi", Kamu Ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM yay,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, ss: 259-269
- 103-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; * Halı Ve Kilimlerimizin Geleneksel Tasarım Birikimlerinin Çağdaş Yorum Aşamasında Yapısal Değişim Ve Tasarım Kriterleriyle Değerlendirilmesi *, Türkiye'de El Sanatları Gelenegi Ve Çağdaş Sanatlar (cindeki Yeri Sempozyumu Bildirilen, Kültür Bakanlığı HAGEM yay,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, ss: 52-56
- 104-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " İsparta Çevresi Yörük Kilimleri", Türkiye Kültür ve Sanat Der., Yıl: 23, Sayı: 69, Akbank Kültür Yay., Mayıs 1993, İstanbul, ss: 30-41
- 105-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Saf Seccade Sivas Kilimleri ", Kültür ve Sanat Der., Sayı: 12, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Aralık 1991, Ankara, ss: 56-58
- 106-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Sivas Kilim Seccadeleri", Türk Etnografya Der., Sayı: XIX, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kültür Yay, Ankara 1991, ss:97-119
- 107-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; "Sivas Tonus Halı Seccadeleri", Türk Etnografya Der., Sayı: XVIII, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kültür Yay., Ankara 1990,
- 108-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; " Sivas Yastık Halıları ", Kültür ve Sanat Der., Sayı: 20, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Aralık 1993, Ankara, ss: 60-63
- 109-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; * Türk El Halıcılığında Dejenerasyon Kavramından Ne Anlaşıyor?, Ne Anlaşılmalıdır." 2000'li yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, T.C, Kültür Bakanlığı Yay. No: 2301, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay. No: 281, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi No: 58, Ankara, 1999, ss: 149-154
- 110-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; "Avar Kilimleri", Antik & Dekor Antika Dekorasyon ve Sanat Der., Sayı: 7, Antik A.Ş. Yay., Temmuz, Ağustos,Eylül 1990, İstanbul, ss: 114-116
- 111- Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; "Çok Figürlü Bir Anadolu Halısı" Antik & Dekor Antika Dekorasyon ve Sanat Der, Sayı: 9, Antik A.Ş. Yay., Aralık, Ocak, 1990-1991, İstanbul, ss: 124-125

- 112-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; "Geleneksel Dokuma Yayı Araştırmalarında Metod ve Etiketlendirme Kriterleri", 111. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyum Bildirileri, T.C. Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi El Sanatları Eğitimi Bölümü Yayını, 17-18 Mayıs 2000, Konya, ss: 162-165
- 113-Kayıpmaz, Fahrettin.- Kayıpmaz, Naciye.; "Geleneksel Kilimden Ticari Kilime Geçişteki Yapısal Değişimler ve Desen Sorunları " I. Uluslararası Eşme Kilim Festivali, Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları Sempozyumu (Bildiriler), Turizmi Geliştirme Vakfı Yayını, Ankara. 1995,ss: 85- 90
- 114-Kayıpmaz, Naciye.; " Isparta Uluborlu Gül Oyaları ", Kültür ve Sanat Der, Sayı: 22, Isparta Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Haziran 1994, Ankara, ss: 42-44
- 115-Kayıpmaz, Naciye.; * Mısır Koçanı Yaygıları ", Kültür ve Sanat Der, Sayı: 25, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Mart 1995, Ankara, ss: 62-63
- 116-Kayıpmaz, Naciye.; "Sivas Müzesi El İşlemeleri ", Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 6, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Haziran 1990, Ankara, ss: 59-61
- 117-Koç, Sema, "Ankara Etnografya Müzesi Hatı-Kilim Koleksiyonu ", Arış Der, s: 4, Nisan 1998, Atatürk Kültür Di! ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay, ss: 80-86
- 118-Kybalova, Ludmila, Carpets of The Orient, Paul Hamlyn, 1970
- 119-Opie, James, Tribal Rugs, Laurence King Publishing, 1992
- 120-Öney, Gönül, "Anadolu Türk Halısının Serüveni", Arış Der, s: 1, Mart 1997, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Baş. Yay, Ankara 1997, ss: 50-54
- 121-Özhan, Nigar, "Bergama'da Eski ve Yeni Halıcılık", Türk Etnografya Der, s: 12,1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1970, ss: 123-127
- 122-Rogers, J.M. Tezcan, Hülya. "Topkapı Sarayı Museum Teppiche", Schuler Verlagsgesellschaft Herrsching am Arnmersee, 1987
- 123- Ropers, Heinrich., Les Tapis D'Orient, Presses Universitaires De France, 1962 124-Schürmann, Ulnch, Bilderbuch Fur Teppichsammler, (Mit EinemVorvort Von Professör Dr. Kurt Erdmann, Berlin), Kunst Und Technik Verlags, GMBH, München
- 125- Schürmann, Ulnch., Orientteppiche, Abbildungen- Vollmar Verlag, Wiesbaden
- 126- Sotheby's, Founded 1744, Fine Oriental And European Carpets, New York, 1990/20
- 127- Sönmez, Neslihan., Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri, Bergama-Belleten, s: 8, Eylül 1998, Bergama Evleri Özel Sayısı, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., İzmir 1998
- 128- Sümer, Faruk., Oğuzlar, (Türkmenler) (Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları}, İstanbul, 1972
- 129- "Tablolarda Türk Halıları" Antik & Dekor Der, s: 34, 1996, Antik A.Ş. Yay, ss: 76-77
- 130- Turkish Handwoven Carpets, Catalog No: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay., Ankara, 1987
- 131- Turkish Handwoven Carpets, Catalog No: 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1987
- 132- Turkish Handwoven Carpets, Catalog No: 3, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1990
- 133- Turkish Handwoven Carpets, Catalog No: 4, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1990
- 134- Turkish Handwoven Carpets, Catalog No: 5, T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM yay, Ankara, 1995
- 135- Türkkkan, Seyfullah, "Türk Halıları Amerika'da Rekor Fiyatlara Satıldı", Antik & Dekor Der., s: 17,1992, Antik A.Ş. Yay, ss: 102-103
- 136- Türkmen, Nalan., * Orta Asya ve Anadolu Türkmen Dokumalarında Örülen Hayvan Figürlü Örnekler ", Arış Der, s: 1, 1997, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay, ss:
- 137- Yaray, Kazım, " Bergama'da Halıcılık", Bergama- Belleten, s: 5, Eylül 1994, BERKSAV, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Bergama, 1994, ss: 59- 60

BİBLİYOGRAFYA-TARİHÇE

- 1-BAY AR, Muharrem, "Afyonkarahisar iline iskan olmuş aşiretler ve kambağı Türkmen aşiretinin İskam, sosyal ve kültürel yaşantıları"IV. Afyonkarahisar araştırmaları sempozyumu bildirileri, Afyon Belediyesi yayınları VE Eylül 1995 s.79
- 2-BAYATLI, Osman, Bergama tarihinde sanat eserleri ve abideler, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları ffa 25,Oüleç matbaası, izmir 1997
- 3-BAYATLI, Osman, Bergama'da Coğrafi Durum, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 1996, s.7
- 4-BAYATLI, Osman, Bergama'da yakın tarih olayları, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları ffe 35, İzmir 1997, s.90
- 5-Bergama- Belediyesi Tanıtım Katalogu, Dega Basın Yayın Gazetecilik İzmir 2000*4
- 6-Bergama Ticaret Odası 1997 Yılı 73,Faaliyet Raporu, Çağdaş Matbaacılık 1998, »20-21
- 7-Bergama Ticaret Odası 2000 Yılı 76,Faaliyet Raporu, Çağdaş Matbaacılık 2001,»23-34
- 8-Büyük Larousse Ansiklopedisi, C0fc3, s.1535
- 9-ERİŞ, Eyüp, Bergama Uygarlık Tarihi, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları N«2 1990, s.189
- 10-ERİŞ, Eyüp, KOZAK, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları H&, 26Eylül 1996, 8.78
- 11-GÖKÇEN, İbrahim, XVI ve XVII. Asır siddetleri göre Saruhan'da yörük ve Türkmenler, İstanbul 1946, s.94-95
- 12-HÂLQKJthM,Oriental carpet ve tex.atudies 11,carpets of the mediterranean countries 1400-1600, edited by Robert Pinner ve Walter B.Denn, HaâD,CTÜ/Halt Publicationslondon 1986. s.40
- 13-KUBAM, Doğan, Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi Üzerine G(»2temler,Şanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975, s.115- 162
- 14-ORHONLÜ, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğunda aşiretlerin İskam, Eren yayınevi Kifık ve kitapçılık İtdf ti Çdtüt Matbaacılık, İstanbul 1987 s.29-47; EROZ, Mehmet, Y&ükler,Türk Dünyası» Araştırmaları Vakfı, Renk - İf Of set, İstanbul 1991, s.24f
- 15-ÖEY, Cânül, Beylikler dönemi sanatı, XIV-XV. Yözyı Atatürk Kültür D« Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları» XXIV dizi, Ankara 1989, »,10
- 16-SARRE, Fritzi, /füçük Asya seyahati Selçuklu sanatı ve ülkenin coğrafya» terine »«formalar, Çev: Dara Çolakoğlu, Peta Truzm ve TicAf, Yayın No; 9 Çeviri eseri 5, 1996, »,1
- 17-SÖNMEZ Meslîhsn, Bergama Euterl, Art-Decor Dergisi, 1996, Sayı«42, &98
- 18-SÜMER» fsruk, ÖğreticiTürkmenkrJJarfteti&ey tefkHatM3e*tanları Türk Dünyası» Ar«ftırıcı Vakfı, Oeç Ofset tsmbui 1999, s.12
- 19-SÜMER, Faruk, Eşkl Türklerde Şehircilik, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu yayınları Vitdlzf Ankara 1994*1
- 20-WITTEK, Paul, Menteşe beyliği, KM- XV, Asırda Garbi Küçük Asya tarihine «it tetkik, Çev: Orhan Saik OakyayAtatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu yayınları, Aotara 1999, »40-41